

XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Beyşehir Kenti'nde Bulunan Müesseseler ve Vakıfları*

*Institutions and Vaqifs in Beyşehir Town in the XVIII. And
XIX Centuries*

Hüseyin MUŞMAL**

Özet

Bilindiği gibi sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın gelişmesinde vakıf sisteminin çok önemli katkıları bulunmaktadır. Bu suretle şehirlerde medrese, hamam, zaviye, cami, mescit, çeşme, bedesten ve buna benzer eserlerin kurulması ve yaşatılması da mümkün olmuştur. Bu çalışmanın inceleme döneminde Beyşehir Kenti'nde 4 medrese, 3 cami, 12 mescit, 6 zaviye, 2 hamam, 3 çeşme ve 1 bedesten bulunmakta, bu eserler sosyal ve ekonomik hayatın gelişmesine katkı sağlamaktadır.

•

Anahtar Kelimeler

Beyşehir, Vakıf, Medrese, Zaviye, Cami, Mescit

•

Abstract

As it is known the wakf system has contributed to the development of the social , the cultural and the economic life. By means of this important contribution, medresses, baths, zaviye, mosque, mesjid fountains and bedestens have been founded and survived in the cities.

In the mentioned period of this study, there were 4 medresses, 3 mosques, 12 mesjids, 6 zaviyes, 3 fountains and 1 bedesten which played an important role in the improvement of the social and economic life in Beyşehir.

•

Key Words

Beyşehir, Vakıf, Medrese, Zaviye, Mosque, Mesjid

* Bu makale, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864), adlı doktora tezinin III. Bölümünün özetidir. Ayrıca bu tez, 2002/041 numaralı proje ile S.Ü. Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

** Arş. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Giriş

Beyşehir Kenti, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda sadece bir kaza merkezi değil, aynı zamanda Beyşehir Sancağı'nın idarî merkezidir. Bu sebeple, başta sancak yöneticisi olmak üzere, diğer idarî görevliler, mutasarrıf, mütesellim, âyan, sandık emini, muhtar gibi görevlilerle kadı, müftü, nâkib'ül-eşraf kaymakamı, müderrisler, imamlar ve askerler burada ikamet ediyordu. Şehirde bulunan bu yönetici- askerî zümrenin yanında şehrin gerçek sakinleri de ciddi bir nüfusa sahip bulunuyordu¹. Şehirde yaşayan bu insanların sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için bazı müesseselere ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaçların karşılanabilmesi maksadıyla, var olan müesseseler korunmuş ve yeni müesseseler kurulmuştur.

Acaba inceleme döneminde Beyşehir Kenti'nde bulunan müesseseler hangi özelliklere sahiptiler? Bu müesseselerin fonksiyon ve faaliyetleri, toplumun hangi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak düzenlenmişti? Bu sorulara cevap verebilmek maksadıyla çalışmamızda Beyşehir kent merkezinde yer alan müesseseler faaliyet alanlarına göre sınıflandırılmak suretiyle incelenecektir. Bu suretle, inceleme dönemimizde önemli bir merkez olan Beyşehir Kenti'nde yer alan müesseselerin şehir merkezinde ve kırsal bölgelerde ne tür etkilere sahip olduğu da tespit edilmeye çalışılacaktır.

I-Eğitim Müesseseleri

A-Medreseler

Anadolu'nun fethini müteakip bir taraftan iskân hareketleri vuku bulurken, diğer taraftan ele geçirilen veya yeni kurulan şehirlerde medreseler açılmaya başlamış ve böylece XIII. ve XIV. yüzyıllarda Orta Anadolu kentlerinde Selçuklu ve Karamanlı devlet adamlarınca çok sayıda medrese yaptırılmıştır. Beyşehir'de kurulan ilk medreselerin de bu dönemde yapıldığı bilinmektedir². Özellikle İstanbul'un alınışı ve devlet merkezi olarak seçilmesinden sonra açılan yüksek dereceli medreseler, zamanla gelişerek devletin yönetici ve aydın kitlelerini yetiştirecek bir düzeye erişmişse de XVI. yüzyılın sonundan itibaren med-

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Hüseyin MUŞMAL, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, (SÜ. SOSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Konya 2005.

² M. Akif Erdoğan, *Osmanlı Yönetimi'nde Beyşehir Sancağı*, İzmir 1998, s.164; Medreseler hakkında geniş bilgi için bkz. Hasan Akgündüz, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi Amaç-Yapı-İşleyiş*, İstanbul 1997; Cahit Baltacı, *XV. XVI. Asır Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1988.

rese öğretimi kuruluş ve yükseliş devrindeki dinamikliğini yitirmeye başlamıştır³.

II. Mahmut birçok alanda yenilikler yaparken medreselere hiç dokunmamış ve kurumu kendi halinde bırakmıştır. Böylece yeni açılan askerî ve sivil okullarda çağdaş bilimde eğitim öğretim verilmeye devam edilirken, medreselerde eski usul öğretim devam etmiştir. Özellikle Tanzimat'la birlikte eğitimde görülen bu ikilik, eğitim ve öğretimin birleştirildiği 1924 yılına kadar sürmüş ve bu süreçte medrese sayılarında azalmalar olmuştur⁴. Bu durum ile bağlantılı olarak Beyşehir'de bulunan medreselerin sayılarının azaldığı ve geriye kalanların ise zamanla işlevini yitirdiği görülmektedir⁵. Bir kısmı Selçuklu ve Osmanlı devirlerinden beri faaliyette olan bu medreselerin kuruluşu, işleyişi, işlevi ve bölgeye yaptığı katkıları hakkında ayrıntılı bilgilerden yoksunuz⁶. Elde edilebilen kaynaklar, bu medreselerin isimleri, vakıfları ve görevlileri hakkında bilgiler verdiğinden, XVIII. ve XIX. yüzyılda faaliyette olan medreseler bu yönleriyle incelenememiştir.

1-Eşrefoğlu Süleyman Bey Medresesi

Selçuklu uç beylerinden Seyfeddin Süleyman Bey'in yaptırdığı Eşrefoğlu Medresesi Beyşehir'in en önemli medreselerinden birisidir. Medresenin yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber Süleyman Bey'in ölümünden (1302) önce yapıldığı tahmin edilmektedir. Eşrefoğlu Camisi'nin halen mevcut olan taş vakfiyesine göre, Süleyman Bey, Eşrefoğlu Hamamı'ndan sağlanan gelirin bir kısmını bu müesseseye vakfetmiştir⁷.

XIII. ve XIV. yüzyıllarda önemli bir medrese olduğu anlaşılan Eşrefoğlu Medresesi'nin XVIII. ve XIX. yüzyılda faaliyette olmadığını tahmin etmekteyiz. İ. H. Konyalı, Eşrefoğlu Süleyman Bey Medresesi'nin ya küçük olduğu, ya da bir depremde yıkıldığı için yerine İsmail Bey Medresesi'nin yapılmış olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur⁸.

³ Musa Çadircı, *Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1997, s. 95.

⁴ Çadircı, *Anadolu Kentleri*, s. 99.

⁵ 1922 yılında Beyşehir'de medrese sayısı 2'dir. Dr. Nazmi, *Türkiye'nin Sıhî ve İctimai Coğrafyası*, Ankara 1922, s. 150.

⁶ Beyşehir'deki medreselerin XVI. yüzyıldaki işleyişi için bkz. Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s. 162-166.

⁷ Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s. 164.

⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi*, (Haz. Ahmet Savran), Erzurum 1991, s.258.

2-İsmail Ağa Medresesi

Eşrefoğlu Camisi'nin batısında yer alan ve halk arasında Taş Medrese olarak bilinen bu medresenin Anadolu'daki İlhanlı egemenliği sırasında, 1370 yılında, İsmail Ağa⁹ tarafından yaptırıldığı bilinmektedir¹⁰.

1476¹¹ ve 1483¹² tahririnde, medresenin vakıflarına yer verilmiştir XVIII. yüzyıla ait arşiv belgelerinden İsmail Ağa Vakfı'nın mezraları olan Kireli'ye bağlı Yarangümü ve Karalar'dan 1797 yılında 9410 akçe öşür geliri elde edildiği, öşür gelirinin büyük çoğunluğunun buğday bir kısmının ise arpa olduğu, bu gelirlerden müderrislere günde 20 akçe, mütevellilere ise 2 akçe verildiği anlaşılmaktadır¹³.

⁹ "İsmail Ağa, Beyşehir yöresinde aşağı yukarı 44 yıl (1335-1379) hüküm sürmüş olan bir İlhanlı emiridir. İsmail Ağa yöredeki emirliği süresinde, gerek Beyşehir merkezinde gerekse Beyşehir'e bağlı bazı köylerde bir takım eserler yaptırmıştır". Bkz. İsmail Çiftçioğlu, "Beyşehir'de Moğol Emiri İsmail Ağa'nın Eserleri ve Vakıfları", *SDÜFEFSBD*, S. 6-7, Isparta 2002, s. 1; Şikari Tarihinde birçok vesile ile İsmail Ağa ve Beyşehir'den bahsedilmektedir. Bazı örnekler için bkz. Şikari, *Karamanoğulları Tarihi*, (Haz. Mesut Koman), Konya 1946, s. 74-76, 145-146, 120; Konyalı, *Beyşehir*, s. 261-269.

¹⁰ Metin Sözen, *Selçuklular ve Beylikler Devri Anadolu Medreseleri*, İstanbul 1972, s.161; Yaşar Erdemir, *Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camii ve Külliyesi*, Beyşehir 1999, s. 94; Medreseye ait kitabenin metni için bkz. Yusuf Akyurt, "Beyşehir Kitabeleri ve Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", *TTAED*, IV, İstanbul 1940, s.122; Halil Edhem, "Anadolu'da İslami Kitabeler, Beyşehir-Uluborlu-Alaiyye", *TOEM*, IV/27, İstanbul H 1330, s. 146; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 4; Konyalı, *Beyşehir*, s. 255.

¹¹ 1476 yılındaki tahrirde medrese vakıfları şöyle sıralanmaktadır: Kireli'ye bağlı Yarangümü Köyü, Sukoştugu yerde 1 kıta yer, Akçapınar Köyü'nde 1 kıta yer, Avşar Köyü'nde 40 dönüm yer, Şehir yakınında Öyük yeri, İğdir Köyü'nde 20 dönüm yer, Alpgazi Köyü'nde 3 kıta yer, Çubuklu Mezrası'nda bahçe, Kıstıfan Adası'nda harap bağ, Yeltan Köyü'nde bulunan bağın yarısı, Bayındır Köyü yanında 2 taşlı değirmenin yarısı, medreseye bitişik 1 dükkân ve hamam önünde bulunan bazı dükkânlar, Avdancık Köyü'nde 12 dönüm yer ile Beyşehir'deki Cevher Ağa Kervansarayı yerinin Mukata'asıdır. Bkz. Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 6; Feridun Nafiz Uzluk, *Fatih Devrinde Karaman Eyaleti Vakıfları Fihristi*, Ankara 1958, s. 36; Konyalı, *Beyşehir*, s. 79, s. 257; 1476 tahririnde medresenin vakıfları arasında gösterilen Cevher Ağa Kervansarayından sağlanan kira geliri 1824 tarihli bir belgede senede 300 akçe olarak belirtilmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), Karaman Ahkam Defterleri, (KA.D), Nr. 132, s. 44, hüküm 2.

¹² 1483 tahririne göre, geliri 5792 akçe olan medrese vakfına bu tarihte şehir sınırında 2 dönümlük yer ile Afşar'da "Yeni Bağ" adlı yer ilave edilmiştir. 1500 tarihinde yıllık geliri 9531 akçeye ulaşan medresenin 1530 yılındaki vakıfları ise Kireli'ye bağlı Yarangümü Köyü ve Karalar Mezrası, 12 kıta yer, kervansaray yeri, medreseye bitişik ve hamam önünde 18 dükkân, Bayındır Köyü'ndeki değirmenin yarısı ile 3 kıta bağdan oluşmaktadır. 1483 kayıtlarına göre medreseye bitişik ve hamam önündeki 18 dükkândan 4'ü, Sait Abdullah'ın, 4'ü mütevellilik görevini yürüten şahsın, kalan 10 dükkânda müderrisinin tasarrufundadır. 1500 yılında ise 4 tanesi mütevellinin kalanı müderrisin tasarrufundadır. Fahri Çoşkun, *1483 Tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri*, (İÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s.112; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 7.

¹³ BOA, Cevdet Maarif, (C. MF). Nr. 4008, 19 Z 1211/ 15 Haziran 1797 Tarihli Takrir.

Medresenin tespit edilebilen ilk görevlileri tahrir kayıtlarından öğrenilmektedir¹⁴. İnceleme dönemine ait arşiv belgelerine göre müteveli, XVIII. yüzyılın ortalarında günde 3 akçe¹⁵, 1824 tarihinde ise 2 akçe almaktadır. Bu tarihte medresede görev yapan müderrisler ise, günde 20 akçe karşılığında görev yapmaktadır¹⁶. Müderrislik 23 Temmuz 1913'de aylık 150 kuruşa tevcih edilmiştir¹⁷. Bu atama kayıtlarından medresenin XX. yüzyıl başlarına kadar faaliyetini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Yakın zamana kadar harap bir vaziyette olan medrese, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kısmen restore edilerek yok olmaktan kurtarılmış, fakat portalı ve türbesi dışındaki kısımları orijinalliğini kaybetmiştir¹⁸. Bu sebeple, kesme taştan yapılmış olan medresenin taç kapısı ve bazı bölümleri dışında kesin planı bilinmemektedir¹⁹.

1379 yılında vefat eden İsmail Ağa, medresedeki türbesinde medfundur. Zamanla ziyaretgâh haline gelen bu türbe yöre halkı tarafından *Süt Dede* olarak anılmaktadır. Bu ismin sütü olmayan veya sütü kesilen kadınların türbeyi ziyaret ederlerse sütlerinin geleceklerine inandıklarından kaynaklandığı söylenmektedir²⁰.

3–Köprübaşı Medresesi

İçerisinde bir mescidi olduğu anlaşılan, fakat günümüze ulaşamayan bu medrese, Beyşehir merkezinde köprübaşında bulunmaktaydı. Seyyid Abdülke-

¹⁴ Bu kayıtlardan İsmail Ağa'nın tevliyeti azatlı kölelerine şart ettiği anlaşılmaktadır. Mütevelliler, gelirden 5/1'lik kısmı alacaklardır. Üzlük, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 36.

¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, (VGMA), Hurufat Defterleri, (HD), Nr. 1141, vr. 74a.

¹⁶ BOA, KA.D, Nr. 132, s. 44, hüküm 2; Medresede Ömer Efendi b. Hafız Mehmet'in 22 Temmuz 1841 tarihinde müderris olduğu, Ömer Efendi'nin ölümüyle oğlu Mehmet Sadık'ın ve müştereki Recep Efendi'nin müderrislik yaptığı anlaşılmaktadır. VGMA, Şahsiyet Kayıtları, Nr. 9/1, sr. 1791.

¹⁷ VGMA, Şahsiyet Kayıtları, Nr. 9/1, sr. 1791; Bu dönemde medresede müderrislik yaptığı bildirilenlerden bir tanesi de Suludere Köyü'nden Mehmet Memiş Efendi'dir. Memiş Efendi 1911 yılında Beyşehir Müftülüğüne seçilecektir. Bkz. Naci Akan, *Bozkır, Beyşehir ve Seydişehir'in Milli Kültür Tarihimizdeki Yeri*, (SÜSBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1993.

¹⁸ Erdemir, *Eşrefoğlu*, s. 94; Medresenin orijinalliğini kaybetmesinin sebepleri zamanın yıkımı yada yanlış restorasyonlar değildir. Konyalı'nın bildirdiğine göre 1928 yılında Abdünnafi ismindeki Beyşehir kaymakamı medreseyi yıktırarak mermer sütunlarını halkevi yapımında kullanmıştır. Konyalı, *Beyşehir*, s. 80.

¹⁹ Medresenin muhtemel planı için bkz. Sözen, *Medreseler*, s. 161.

²⁰ Konyalı, *Beyşehir*, s. 272; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 1.

rim ve Sofuzâde Abdurrahman tarafından yaptırıldığı anlaşılan medresenin²¹ kesin olarak ne zaman yapıldığı ise tespit edilememiştir²².

İ. H. Konyalı'nın gördüğü 1853 yılına ait bir vakfiyeden Beyşehir Sancağı Mütesellimi Divan-ı Hümayûn Hâceganından Ali oğlu İsmail Efendi'nin Hacı Armağan Mahallesi'nde köprübaşına yaptırdığı 9 odalı medresenin daha evvel harap olduğu, İsmail oğlu Mehmet Ağa adında bir kişinin bu medreseye üç oda daha ilave ederek tamir ettirdiği, müderrisi ve talebesinin maaşlarını karşılamak için de 1500 kuruş vakfettiği anlaşılmaktadır²³.

İ.H.Konyalı'nın bahsettiği bu medresenin, Seyyid Abdülkerim ve Sofuzâde Abdurrahman tarafından yaptırılan medrese ile aynı medrese olup olmadığı tespit edilememiştir. Fakat bahsi geçen her iki medresenin de 'Köprübaşı' mevkiinde bulunuyor olması, bu medreselerin aynı medreseler olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir. İnceleme dönemimize ait arşiv belgelerinden, medresenin XIX. yüzyılda faaliyetine devam ettiği anlaşılmaktadır²⁴. Fakat günümüzde bu medresenin bulunduğu bölgede medrese binasına ait herhangi bir iz bulunmamaktadır.

4–Osman Efendi Medresesi

Hacı Armağan Mahallesi'nde bulunan bu medrese günümüze ulaşamamıştır. Medrese Seyyid el-Hâc Osman Efendi tarafından 1771 yılından önce yaptırılmıştır. Medresenin banisi Seyyid Osman Efendi aynı zamanda müderrislik görevini de üstlenmiştir²⁵.

İnceleme dönemimize ait arşiv belgelerinden, medresenin uzun yıllar faaliyetine devam ettiği anlaşılmaktadır²⁶. Fakat günümüzde bu medresenin bulunduğu mahallede medrese binasına ait herhangi bir iz bulunmamaktadır.

²¹ VGMA, HD, Nr. 542, vr. 37a.

²² İ. H. Konyalı'ya göre İsmail Efendi adında bir mütesellim tarafından köprübaşında bir medrese yaptırılmıştır. Mütesellimin ölüm tarihi 18 Haziran 1815 olarak gösterilmektedir. Buna göre medrese bu tarihten önce yapılmış olmalıdır. Konyalı, *Beyşehir*, s.253.

²³ Vakfiyeye göre Mehmet Ağa Seydişehirli Seyyid Süleyman'ın medrese vakfına mütevellî olmasını istemiştir. Buna göre mütevellîye senede 9, müderrise 30 ve her talebeye senelik bezir parası olarak 10'ar kuruştan 120 kuruş verilecektir. Tamire muhtaç oldukça medrese tamir ettirilecek artan para anaparaya ilave edilecektir. Konyalı, *Beyşehir*, s.163 ve 253.

²⁴ 1826 yılında mütevellîsi, müderrisi ve günde 1 akçe ücret ile mescidinin imamı Seyyid Sadeddin'dir. Seyyid Sadeddin bu tarihte vefat edince, bu görevler oğulları Seyyid Mehmet Sait ve Seyyid İbrahim'e müşterek olarak verilmiştir. Bu kardeşlerden Seyyid Mehmet Sait 1829 yılında geride çocuk bırakmadan vefat etmiş ve hissesi Hasan Halife'ye tevcih olunmuştur. VGMA, HD, Nr. 542, vr. 37a; Nr. 543, s.91 .

²⁵ VGMA, HD, Nr. 1058, s. 72; Nr. 1077, s. 52.

²⁶ Medresenin ilk müderrisi Osman Efendi 1771 yılı Şubat ayında vefat edince yerine Ahmet b. Hasan müderris olmuştur Seyyid Ahmet 1785 yılına kadar müderrisliğe devam etmiştir. Seyyid Ahmet'in ölümünden sonra müderris olan Mehmet Emin ise 1788 yılında vefat etmiş ve Seyyid

II–Dinî Müesseseler

Dinî müesseseler başlığı altında Beyşehir kent merkezinde bulunan cami ve mescitler ile tekke ve zaviyeler incelenecektir. Tekke ve zaviyeler aynı zamanda sosyal fonksiyonlara sahip olmalarına rağmen dinî hususiyetleri sebebiyle bu başlık altında mütalaa edilecektir.

A–Camiler

XVI. yüzyılda Beyşehir kent merkezinde 3 camiden söz edilmektedir. Bunlar Eşrefoğlu Süleyman, Hacı Armağan ve Subaşı Mahallesi camileridir²⁷. İnceleme dönemimizde Subaşı Mahallesi Camisi haricindeki camilerin faaliyetini sürdürdüğü ve bunlara ilave olarak yeni bir caminin hizmete açıldığı anlaşılmaktadır²⁸.

1–Eşrefoğlu Camisi

a–Kuruluşu ve Vakıfları

Bugün bütün ihtişamıyla ayakta duran ve hâlâ hizmet vermeyi sürdüren Eşrefoğlu Camii, Beyşehir kent merkezinde İçerişehir Mahallesi'nde bulunmaktadır²⁹. Caminin 1296–99 yıllarında Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir³⁰. Eşrefoğlu Camisi'nin Sahip Ata Camisi'nden ilham alınarak yapıldığı³¹ ve yapıldıktan sonra Beyşehir yöresindeki diğer bazı camilere örnek teşkil ettiği ifade edilmektedir³².

Abdullah müderris olmuştur. 1800 yılına kadar görevini sürdüren Seyyid Abdullah'ın vefatı üzerine Haziran ayında Beyşehir sakinlerinden Şeyh Hafız Mehmet Konevi müderris tayin edilmiştir. Medresede 1829 yılında müderris olarak Seyyid Ömer b. Seyyid Mehmet görev yapmaktadır. Seyyid Mehmet 1829 yılı Ağustos ayında vefat edince müderrislik görevi oğulları Seyyid Mehmet Emin ve Seyyid Ömer Reşit'e verilmiştir. VGMA, HD, Nr. 1077, s. 52; Nr. 1074, vr. 67a; Nr. 538, s. 187; Nr. 543, s. 91.

²⁷ Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s.157; İnceleme dönemimizde Subaşı Mahallesi'nde bulunan cami mescit olarak faaliyet göstermektedir.

²⁸ Ali Cevad, 1895 tarihli eserinde Beyşehir merkezde 3 cami olduğunu ifade etmiştir. Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lüğati*, Dersaadet H 1313, s.187.

²⁹ VGMA, HD, Nr. 541, vr.24a; Konyalı, *Beyşehir*, s.217.

³⁰ Mimarî ve tezyin özellikleri ile resim ve çizimleri için bkz. Erdemir, *Eşrefoğlu*, s. 19 vd; F.Sarre, *Küçük Asya Seyahati 1895 Yazı, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*, (Çev. Dârâ Çolakoğlu), İstanbul 1998, s.156-157; Edhem, "Kitabeler"; Akyurt, "Kitabeler"; M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri", *VD*, V, Ankara 1962; Mahmut Akok, "Konya Beyşehir'de Eşrefoğlu Camii ve Türbesi", *Türk Etnografya Dergisi*, XV, Ankara 1976, s. 5-34; İrfan Unutmaz, "Beyşehir'de Ahşap Direkli Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisi", *Tarih ve Toplum*, 8/47, Kasım 1987, s.31-35; Konyalı, *Beyşehir*, s.216-242; Ahmet Çaycı, *Eşrefoğlu Beyliğinin Mimarî Eserleri*, (SÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1993.

³¹ Yaşar Erdemir, "Konya-Beyşehir Bayındır Köyü Camii", *VD*, XIX, Ankara 1985, s. 193.

³² Yarangümü, Balganda, Bayağşar, Ebulvefa, Eğirler, Hüseyinler, Göçü, Malkos, Karahisar, Killi Bayındır, Manastır, Avdancık köyleri camileri ile Kaşaklı Köyü Hacı Mesut, Köşk Köyü Acem

Eşrefoğlu Külliyesi'nin en önemli yapısını oluşturan Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisi'nin Beyşehir'in kuruluşunda ve gelişmesinde çok önemli bir işlevi olduğu bilinmektedir. Nitekim Beyşehir Kenti bu külliye etrafında gelişmiştir. Eşrefoğlu Camisi belgelerde "Sultan Sancar b. Melikşah b. Alparslan, Süleyman b. Eşref, Süleymaniye, Beyşehir, Eşrefoğlu, Eşrefzâde Camii gibi isimlerle anılmıştır. Tam adıyla Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey Camii Anadolu'da tahta direkler üzerinde düz tavanlı cuma camilerin en eski ve en seçkin yapılarından biri olarak nitelendirilmektedir³³. Seyfeddin Süleyman Bey, külliyei inşa ettirirken vakfiyesini de caminin taç kapısına yazdırmıştır³⁴. Bu vakfiyeden ve Osmanlı vakıf kayıtlarından anlaşıldığına göre vakfın gelir kaynakları zemin, bağ, bahçe, dükkân, değirmen, rıbh, han, hamam, muhavvata ve öşür gelirleridir³⁵. 1476 yılında 6404 akçe olan vakıf geliri 1483'de 4230, 1500'de 5910, 1524'de 5760 ve 1584'de 4531 akçe olmuştur³⁶.

b-Görevlileri

Eşrefoğlu Camisi'nin vakfiyesine göre camide 1 hatip, 1 imam, 4 hafız, 2 müezzin, 1 muarraf, 1 kayyum ve 1 vaiz bulunmaktadır. XVI. yüzyılın sonuna doğru, camide müteveli, hatip, imam, huffaz, muarraf, müezzin, kayyum, müşrif, cüzhan, türbedar ve sermahfil gibi geniş bir görevli kadrosu oluşmuştur. Ayrıca bu dönemde Eşrefoğlu muallimhanesi ve medresesi için de vakıftan para ayrıldığı görülmekte, görevlilerin sayısı ve bunların masrafları artış gösterirken vakıf gelirlerinin azaldığı anlaşılmaktadır³⁷. XVIII. ve XIX. yüzyılda vakıf görevlilerinin bazıları hakkında ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir. Aşağıda bu görevliler hakkında bilgiler verilecektir

Nasuh, Devletşah Köyü Hamza Ağa, Çavuş Köyü Tavacı Mehmet, Beyşehir Subaşı ve Hacı Armağanşah gibi Beyşehir yöresi camilerinin Eşrefoğlu Camisi'nden etkilendikleri söylenmektedir. Erdoğan, "Eşrefoğlu, s.94.

³³ M. Akif Erdoğan, "Eşrefoğlu Seyfeddin Süleyman Bey Camii Vakıfları", *EÜTİD*, VI, İzmir 1991, s.91.

³⁴ İki satırlık uzun bir kitabe halinde taş üzerine kazınmış olan bu vakfiyenin Türkçesi "Bu mübarek mescidi yapan adaletli ve hayırlı bir emir Eşrefoğlu Süleyman. Allah kabul etsin. Bezziye hanımı, bu hanım ve büyük mescidin tarafındaki dükkanları büyük hamamı, vakfiyesinde belirttiği 20 evi ve yine vakfiyede anılan ikişer gözlü Efis, Kalu ve Selman Değirmenlerini vakfetmiştir. Bütün bu emlakın gelirleri on iki bin dirhemdir. Vakıf bütün bu kaynaklardan gelen gelirin beşte birini evladına mütevellilik olarak şart etmiştir. Evladı da büyük izzet ve devlet sahipleri Mehmet ve Eşref beylerdir. Bunlar ve evladı kuşaktan kuşağa mütevellî olacaklardır. Bu vakıf doğrudur ve şer'e uygundur. Bunu işittikten sonra kim ki şart değiştirirse günahı onun boynuna olsun. Bu vakıf H 696 yılında yapılmıştır." Erdemir, Eşrefoğlu, s.13; Kitabeler için iki önceki dipnotta yer alan literatüre bakınız.

³⁵ Eşrefoğlu Camisi'nin Vakıfları için bkz. Erdoğan, "Eşrefoğlu", s.96; Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 35-36; Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s. 109-110; Konyalı, *Beyşehir*, s. 240.

³⁶ Erdoğan, "Eşrefoğlu", s. 97 vd.

³⁷ Erdoğan, "Eşrefoğlu", s. 97.

1-Nazırlar

XIX. yüzyıl başlarında Eşrefoğlu Camisi Vakfı'nda nazırlık³⁸ vazifesinin bulunduğu bilinmekle beraber nazırların icraatları hakkında ayrıntılı bilgiler tespit edilememiştir³⁹.

11-Mütevelliler

İnceleme dönemimizde hakkında bilgi elde edilen ilk müteveli⁴⁰, 1705 yılında 1 akçe karşılığında müteveli olan ve cami ile yeterince ilgilenmediği için görevden alınan Seyyid Abdullah'tır⁴¹. Eşrefoğlu Camisi'nde görev yapmış mütevelliler hakkında son bilgi XIX. yüzyıl başlarına aittir⁴².

İnceleme dönemimizde Eşrefoğlu Camisi'nde görev yapan mütevelliler hakkında bu göreve layık olmadıkları için sürekli şikâyetlerde bulunduğu, bu yüzden birçoğunun görevden alındığı ve yerlerine yenilerinin atandığı görülmektedir. Bazı istisnalar haricinde bu dönemde görev yapan vakıf mütevellileri, cami ile yeterince ilgilenmemişler, bu görevden kendilerine ve çevrelerine menfaat sağlamayı ümit etmişlerdir. Nitekim mütevellilik yapmak için birbirleriyle yarışa giren bu insanların görevi ele geçirdikten sonra bazı kusurları sebebiyle kısa sürede görevden alınmış olmaları bu durumu doğrular niteliktedir⁴³.

³⁸ Nâzır, mütevellinin tasarruf ve muamelelerine nezaret eden ve bunları kontrol altında bulunduran kişiler için kullanılan bir ifadedir. Nâzır, mütevellinin tasarruf muamelelerine müdahalede bulunmaz, sadece bunların vâkıfın vakfiyede belirttiği şarta uyup uymadığını kontrol eder, gerektiğinde tavsiyelerde bulunur ve yolsuzluklarda yetkili mercileri haberdar eder. Ali Himmet Berki, *Vakfa Dâir Yazılan Eserlerle, Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*, Ankara, 1966, s.44.

³⁹ VGMA, HD, Nr. 541, vr. 24a.

⁴⁰ Müteveli, vakfın idaresinden birinci derecede sorumlu olan kişilere verilen isimdir. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1983, s.640; Müteveli ya vâkıfın şartıyla yahut kadının nasbiyle tayin olunur. Buna "Kayyım", "Mütekellim ael-vakf" yahut sadece "Mütekellim" de denilirdi. Bunlara "Vali" ve "Vâsi" denildiği de olmuştur. Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul 1996, s.300.

⁴¹ VGMA, HD, Nr. 1133, s. 79.

⁴² Bu bilgilere göre Hacı Ahmet 1785 yılında Hacı Hüseyin'den devraldığı mütevellilik görevini 1804 yılına kadar sürdürmüştür. 1804 yılında vefat eden Hacı Ahmet'in yerine Hasan b. Ahmet getirilmiştir. VGMA, HD, Nr. 1074, vr. 67b; Nr. 539, s. 152.

⁴³ XVIII. yüzyılın ortasında 1757 yılında müteveli Mehmet mütevellilik hizmetinde tembellik gösterdiği ve bazı kusurlara sahip olduğu gerekçesiyle 1 yıl içinde azledilmiş ve yerine 1758 yılı başlarında Abdulkadir Halife atanmıştır. Bu tarihlerde Abdulkadir Halife ile mütevellilik için mücadele ettiği anlaşılan Mahmut, 1761 yılı Mart ayında müteveli olmuş, bir süre sonra görevini ihmal ettiği için mahallenin ileri gelenlerinden Halil tarafından şikâyet edilmiştir. Neticede Mahmut'un görevine son verilmiş ve yerine bu şikâyeti yapan Halil atanmıştır. Fakat bir süre sonra müteveli Halil de vakıf malını harcadığı, cami görevlilerinin ücretlerini vermediği için mahkemeye şikâyet edilmiştir. Böylece Halil de görevden alınarak 12 Aralık 1765 tarihinde Molla Ali mütevellilik görevine atanmıştır. VGMA, HD, Nr.1097, s.19a; Nr.1097, vr. 20a; Nr. 1075, s. 6; Nr. 1075, vr. 7b.

iii–Kayyumlar

Eşrefoğlu Camisi'nde kayyum kadrosunun da bulunduğu daha önce ifade edilmişti. Bununla birlikte inceleme dönemimizde kayyumların icraatlarından ziyade isim ve ücretleri hakkında bilgi elde edilebilmiştir. Bu bilgilere göre camide XVIII. yüzyıl başlarında görev yapan kayyumlar günde yarım akçe alıyorlardı⁴⁴. XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk yarısında ise günde 1 akçe karşılığında görev yapan kayyumların uzun süre görevde buldukları ve görev sürelerinin ancak ölümleri ile son bulduğu görülmektedir⁴⁵.

iv–İmamlar

Eşrefoğlu Camisi'nde görev yapan imamlar, XVIII. yüzyılda, günde 2 akçe alırlardı. Bununla birlikte bu dönemlerde imamların uzun süre görev yaptıkları ve görevlerinin genelde ölümleri halinde son bulduğu anlaşılmaktadır⁴⁶. Diğer taraftan XVIII. yüzyılın ikinci yarısında imamlık konusunda ufak bir çekişmenin yaşandığı, fakat bunun uzun sürmediği görülmektedir⁴⁷.

XVIII. yüzyıl sonları ile XIX. yüzyıl başlarında imamlık görevinin müşterek olarak tasarruf edildiği görülmektedir. Nitekim 1791 yılından 1863 yılına kadar geçen sürede cami imamlığı müşterek olarak Mehmet bin Salih'in oğulları tarafından yürütülmüştür. 1791 yılı Temmuz ayında imam olan Mehmet b. Salih vefat ettiğinde imamlık geride bıraktığı üç oğluna, Hüseyin, Salih ve Abdüsselam'a tevcih olunmuştur. 1794 yılında bu üç kardeşten Salih vefat etmiş ve onun 1/4 hissesi müşterekleri ve kardeşleri Hüseyin ve Abdüsselam'a bırakılmış, 1804 yılında Hüseyin de vefat edince imamlık Abdüsselam'a kalmıştır⁴⁸.

1845 yılına gelindiğinde imam olarak hala Abdüsselam b. Mehmet bulunuyor, Abdüsselam Hoca cami vakfına ait 1 dönüm bağı tasarruf ediyordu. 1 merkep ve 1 ineğinden başka da mülkü olmayan hocanın imamlıktan senede 250 kuruş geliri vardı⁴⁹. Abdüsselam Hoca'nın vefatıyla birlikte, yerine 22 Kasım 1863 tarihinde Mehmet b. Hüseyin imam olarak atanmış, 3 Ağustos 1873 tarihinde ise Salih b. Abdullah bu göreve getirilmiştir⁵⁰. Bu tarihten sonra cami imamlığı hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

⁴⁴ VGMA, HD, Nr. 1141, vr. 75a.

⁴⁵ VGMA, HD, Nr.1097 vr.20a; Nr. 537, vr. 75a; Nr. 539, s. 152; Nr. 542 vr.35b; Nr. 543, s.91.

⁴⁶ VGMA, HD, Nr. 1141, s.73; Nr. 1079, vr. 99 b; Nr. 1079, vr.101b.

⁴⁷ 1754 yılında Mahmut adında bir kişi imamlık vazifesini yürütüyordu. Bir süre sonra imam ve hatip olarak İsmail adlı şahıs görevi ele geçirmiştir. Fakat Mahmut 1757 yılı Ocak ayında eski beratıyla imamlığına geri dönmüştür. VGMA, HD, Nr.1097, s.17; Nr.1097, s.18a; Nr. 1058, s.72.

⁴⁸ VGMA, HD, Nr. 537, vr. 75a; Nr. 537, vr. 75b; Nr. 539, s. 152.

⁴⁹ BOA, ML.VRD.TMT, Nr. 9825, 1260-61/1844-1845.

⁵⁰ VGMA, Şahsiyet Kayıtları, 9-1, sr. 311.

Netice olarak Eşrefoğlu gibi çok önemli bir camide uzun süre imam olarak görev yapmış olan kişilerin Beyşehir halkı arasında çok fazla itibar gördüğü, bu kişilerin halkın idaresi ve temsiline büyük katkılar sağladığı söylenebilir. Nitekim bu bölgeden merkeze yapılan arzların altında mühür eksik olmayan kişilerden birisi de Eşrefoğlu Camisi imam ve hatipleridir.

v–Hatipler

Eşrefoğlu Camisi'nde hatip olanlar⁵¹, XVIII. yüzyılda vakıf mahsulünden günde 2 akçe alırlardı⁵². İnceleme dönemimizde uzun bir süre camiye hatip atandığına dair bir bilgiye tesadüf edilmeyişi, bu görevin imamlar tarafından yerine getirildiği kanaatini uyandırmaktadır⁵³.

XIX. yüzyılın ortalarında belki de vakıf gelirlerinin müsait olmasıyla birlikte camiye imamlar ile birlikte hatipler de atanmaya başlanmıştır. 1845 yılında hatip olan Yunus b. Hacı Hasan bu tarihte Beyşehir kent merkezi meydan yakınında bulunan Şeyh Cemalettin Vakfı'na ait bağlardan iki dönümünü tasarruf etmektedir⁵⁴.

vı–Müezzinler

Müezzinler⁵⁵ hakkında elde edilen ilk bilgiler, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Eşrefoğlu Camisi müezzinliğinin tasarrufunda ufak bir çekişmenin yaşandığını göstermektedir⁵⁶. Bu sıralarda müezzinler genelde günde 1 akçe karşılığında görev yapmaktadırlar⁵⁷. Bununla birlikte inceleme dönemimizde müezzinlerin aldığı ücrette sürekli iniş çıkışlar yaşanmıştır⁵⁸. XIX. yüzyıl sonlarında ise mü-

⁵¹ İnceleme dönemimizde bunlar hakkında tespit edilen ilk bilgi 1696 yılı Ekim ayında hatip olan Osman'ın su-i hali sebebiyle görevden alınması ile yerine Abdurrahman atanması hakkındadır. VGMA, HD, Nr. 1140, s.81a.

⁵² VGMA, HD, Nr. 1083, s. 83.

⁵³ 1754 yılı Aralık ayında hatip İsmail bu görevinin yanında imamlık görevini de yürütmektedir. VGMA, HD, Nr.1097, s.17.

⁵⁴ BOA, Temettuat Defterleri, (ML.VRD.TMT), Nr. 9825, 1260-61/1844-1845; 12 Aralık 1871 tarihinde Mustafa Efendi b. Ahmet, onun ölümü ile de 28 Haziran 1898 tarihinde Hafız Hüseyin Efendi b. İbrahim hatipliğe getirilmiştir. VGMA, Şahsiyet Kayıtları, 9-1, sr. 310.

⁵⁵ Müezzin, cami ve mescitlerde namaz vakitlerinde ezan ve kamet okuyan kişidir. Berki, *Istılah*, s.40.

⁵⁶ Eşrefoğlu Camisi'nde 1705 yılında günde yarım akçe ile müezzin olan Ömer vefat edince oğlu Ahmet müezzin olmuştur. Ahmet kısa bir süre sonra görevini kardeşi Mehmet'e bırakmıştır. Bu tarihte müezzin olabilmek için bazı kişiler tarafından görevde olan müezzinlere müdahaleler olmuş, bu kişilerden İsmail bir ara müezzinliği ele geçirmişse de çok geçmeden azledilmiştir. VGMA, HD, Nr. 1133, vr. 80a.

⁵⁷ VGMA, HD, Nr. 1133, vr. 81b; Nr. 1141, vr. 75a.

⁵⁸ 1730 yılında günde 1 akçe ile bu görevi yürüten Ahmet'in yerine Seyyid Süleyman getirilmiştir. 1758 yılına gelindiğinde müezzin olan Mehmet ve onun ölümü ile müezzin olan Mustafa yarım

ezzinlerin günde 1 akçe ile görev yaptığı ve müezzinliğin müşterek olarak tasarruf edildiği anlaşılmaktadır⁵⁹.

vii–Vaizler

Eşrefoğlu Camisi'nde vaiz olarak görev yapanlar aynı zamanda Eşrefoğlu Camisi *nükûd-ı mevkûfesinin*de mütevelliliğini üstlenmişlerdir.

XVIII. yüzyılın ortalarında, 1757 yılında, Mehmet adında bir kişinin Eşrefoğlu Camisi'ne vakfettiği 200 kuruşluk 'nükûd-ı mevkûfeye' bir müteveli atanması gerekmiş ve bu görev Eşrefoğlu Camisi vaizi Hafız İsmail'e tevcih edilmiştir⁶⁰. Böylece günde 1 akçe ile vaiz olan bu kişiler aynı zamanda nükûd-ı mevkûfenin de mütevellisi olmuşlardır. Vaizler XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca nükûd-ı mevkûfenin mütevelliliğini yürütmüşlerdir⁶¹.

Caminin içinde bulunan ve *karlık* diye isimlendirilen yere bitişik olan vaaz kürsüsü Cuma günleri, vaaz edilmesi amacıyla Mümine Hatun adında bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Yine camiye ait olan sebile yakın bir yerde Hacı Abdullah adındaki bir kişinin yaptırdığı sebinin de mütevellisi olmadığından Seyyid Hafız Mustafa'dan boşalan bu iki göreve Ali adında bir kişi getirilmiştir⁶².

viii–Cüzhanlar

Eşrefoğlu Camisi'nde cüzhan olanlar aynı zamanda Sudun Ağa Vakfı'nın da mütevellisidiler. Bu vakıf, Sudun Ağa b. Abdullah tarafından kurulmuş olup Eşrefoğlu Camisi'nde günde 6 cüz okunması şart edilmiştir⁶³. Böylece vâkıfın şartlarını yerine getirmek üzere camide cüzhanlık vazifesi ihdas edilmiştir⁶⁴.

akçe almaktadır. 1763 yılında müezzin olan Osman ise 2 akçe almaktadır. VGMA, HD, Nr, 1144, s.84; Nr.1097, vr.22 a; Nr. 1158, vr. 28a.

⁵⁹ 1897 yılında müşterek olarak bu görevi tasarruf eden Mehmet ve Ahmet b. Ömer'dir. Bu kişiler günde 1 akçe ile müezzinlik yapmaktaydılar. Beyşehir Şer'i'ye Sicilleri, Nr. 247, s. 83-1.

⁶⁰ VGMA, HD, Nr.1097, s. 17; Nr.1097, vr.21a.

⁶¹ VGMA, HD, Nr.1097, s.19; Nr. 1075, vr. 7b; Nr. 1074, vr. 67a; Nr.1077 vr.48a ; Nr. 542 vr.37a; Nr.543, s.91.

⁶² VGMA, HD, Nr. 537, vr. 75b.

⁶³ Bu vakfın 1476 yılında (2 taş) değirmeni, Beyşehir müdü ile bir miktar arpa ve buğdayı, şehir yanında Uşakharım ve Kavak diye anılan yerlerde arazisi vardır. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.111; Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 36; 1483 tahririne göre şehirdeki arazisi 6 dönümdür. XVIII. yüzyıla ait belgelerde bu tarlanın 'Tatar Bahçesi' denilen yerde olduğu belirtilmektedir. VGMA, HD, Nr. 1083, s. 83; Nr.1142, s. 136; Ayrıca Uşakharım'deki arazinin 18 dönüm olduğu ve Öyük'deki değirmenden 27 Beyşehir müdü tahıl elde ettiği belirtilmektedir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.111.

⁶⁴ Cüzhan, cami ile tekke ve zaviyelerde Kuran'dan cüz okumak hizmetini yerine getirenlerdir. Berki, *Istılah*, s.10.

Camide cüzhan olan kişilerin ücretleri Sudun Ağa Vakfı mahsulünden karşılanıyordu⁶⁵. XVIII. yüzyılın başlarında camide cüzhan olarak görev yapanlar günde yarım akçe alırlardı⁶⁶. Bu ücret daha sonradan 1 akçeye ulaşmış⁶⁷, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında 2 akçeyi bulmuştur⁶⁸. Cüzhanlar, bu tarihten XIX. yüzyıl sonlarına kadar günde 1 akçe almışlardır⁶⁹.

ix–Muarrif ve Ferraşlar

Eşrefoğlu Camisi'nde muarriflik⁷⁰ vazifesinin ihdas edildiği vakfiyesinde belirtilmesine rağmen⁷¹, bu görevin tasarruf edildiğine dair sadece bir belge tespit edilmiştir. 1759 tarihli bu belgeye göre muarrifler, bu tarihte günde 1 akçe almakta ve aynı zamanda arazi-yi mevkûfenin tevliyetini yürütmekteydiler⁷². Arşiv kayıtlarına göre Eşrefoğlu Camisi'nde ferraşlık⁷³ görevi de ihdas edilmiştir. XVIII. yüzyılın başlarında ferraşlar günde yarım akçe almaktaydı⁷⁴.

c– Tamirleri

İnceleme döneminde camide yapılan tamir ve bakımlar hakkında bilgi elde edilememiştir⁷⁵. Bununla birlikte 1911 yılında Eşrefoğlu Camisi tamire muhtaç olduğundan bir tamir keşfi yapılmış ise de keşif raporu kaybolmuştur. Bu yüzden tamir de yapılamamış, caminin tamiri gecikirse büsbütün harap olacağı mahallî yöneticiler tarafından merkeze bildirilmiştir⁷⁶. Yapılan bütün aramalara rağmen keşif evrakının nerede olduğu bulunamamış, neticede caminin “amelî-yât-ı iskaiye şirketi” baş mühendisi tarafından 1000 lira ile tamir edilebileceği, demir putraller yerine Anamas ormanlarından bol oranda ve az masrafla temin edildiği bilinen çok büyük çam ağaçlarının kullanılması halinde yapılacak mas-

⁶⁵ VGMA, HD, Nr.1133, vr. 81a.

⁶⁶ VGMA, HD, Nr. 1141, s.73;Nr. 1141, vr. 75 a.

⁶⁷ 1726 yılında cüzhan olan Osman ve onun vefatıyla yerine geçen oğlu İbrahim'de vakıfdan günde 1 akçe almaktaydı. VGMA, HD, Nr. 1083, s. 83; 1142, s.136.

⁶⁸ VGMA, HD, Nr. 1058, s.72; Nr. 1158, vr. 28a; Nr. 537, vr. 75a; Nr. 537, vr. 75b.

⁶⁹ Eşrefoğlu Camisi'nde görev yapmış ve ismi tespit edilebilen son 2 cüzhandan 15 Eylül 1873 tarihinde göreve başlayan Hafız Hasan Efendi b. Mehmet ve yerine geçen Ali Efendi b. Muslu günde 1 akçe almaktadır. VGMA, HD, Nr. 539, s. 152; Şahsiyet Kayıtları, Nr. 9/1, sr. 1042.

⁷⁰ Muarrif, camilerde veya tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını hayır ile anan müezzin ve dervişler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bkz. Pakalın, *Deyimler*, II, s. 552

⁷¹ Uzluğ, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s.35.

⁷² VGMA, HD, Nr.1097, vr. 20a.

⁷³ Ferraş, Vakıf kuruluşlarının temizliğini temin eden ve mefruşatını düzenleyen kişilere denirdi. Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf İstihlaları Lügatçesi”, *VD*, S. IV, Ankara 1983, s.57.

⁷⁴ VGMA, HD, Nr. 1141, s.73; Nr. 1133, vr. 81b; Nr. 1133, vr. 80a; Nr. 1141 vr.75a; Nr. 1141, vr. 75a.

⁷⁵ İ. H. Konyalı'ya göre Osmanlı Devleti'nin çöküş dönemlerinde özellikle son yarım asırda Eşrefoğlu Camii çok ihmal edilmiştir. Bkz. Konyalı, *Beşşehir*, s. 218.

⁷⁶ BOA, Dâhiliye Nezareti İdari Kısım Belgeleri, DH. İD, Nr. 23/1, lef 6, 13 Ce 1329/12 Mayıs 1911.

rafın çok düşeceği, bunun için yeniden tamir keşfi yapılması tavsiye edilmiştir⁷⁷.

Eşrefoğlu Camisi'nin bu tarihte tamir edilip edilmediği bilinmemektedir⁷⁸. Yine de yapıldığı tarihten bugüne kadar geçen 700 yıllık bir sürede varlığını devam ettirmesinin yöneticilerin, görevlilerin ve devletin gayretleriyle mümkün olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

2-Hacı Armağan (Cuma) Camisi

Hacı Armağan Camisi'nin XIII. yüzyılın ilk yarısında 1239-40 yıllarında inşa edildiği tahmin edilmektedir⁷⁹. Bu cami bazı belgelerde Meydan Mahallesi Camisi olarak da anılmaktadır⁸⁰. Hacı Armağan Camisi, Beyşehir kent merkezinde, kendi adını verdiği mahallede bulunmaktadır. Bugün "Cuma Camii" olarak bilinen eser, taş malzemeden inşa edilmiştir. Caminin solunda bulunan Hacı Hafız Çeşmesi'nin yerine 1956 yılında bir minare yapılmıştır⁸¹.

Caminin vakıfları hakkında ayrıntılı bilgi elde edilememiştir. Bununla birlikte çarşı içinde dükkânları olduğu bilinmektedir. Fakat bu dükkânların sayısı ve yeri de malum değildir⁸². XVIII. yüzyılın başlarından itibaren cami görevlileri hakkında bazı bilgiler tespit edilebilmektedir. Bu bilgilerden camide, imamlık, hatiplik, vaizlik ve ferraşlık vazifelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hacı Armağan Camisi'nde imam olanlar XVIII. yüzyılın ilk yarısında günde yarım akçe alıyorlardı⁸³. Camide imam olan Ali Halife'nin 1733 yılı Ocak ayında vefat etmesi ve bu sırada hitabet görevini yürüten Seyyid Mehmet'in de görevi bırakması üzerine imam ve hatiplik vazifesine günde 1 akçe ile Ahmet Halife atanmış⁸⁴ ve uzun bir süre bu görevler birlikte tasarruf edilmiştir⁸⁵. Bu dönemde görev yapan imamlar yarım hisseleri karşılığında günde yarım akçe almaktadır⁸⁶.

⁷⁷ BOA, DH. İD, Nr. 23/1 lef 8.

⁷⁸ Cami, XX. yüzyılda 1900, 1934, 1937, 1941, 1956, 1962, 1965, 1978 yıllarında çeşitli onarımlar görmüş 1996 yılında harimin zemini açılarak demir ve beton kirişlerle takviye edilmiştir. Erdemir, *Eşrefoğlu*, s. 19; 1941-1942 yılındaki tamirde 20.000 lira harcandığı anlaşılmaktadır. Mustafa Murat Çay, *Ekokon Gazetesi'ne Göre Konya'da Siyasî, Sosyal, Kültürel ve İktisadî Hayat (1935-1942)*, (SÜSBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2004, s. 156.

⁷⁹ Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s.157

⁸⁰ VGMA, HD, Nr. 1141 vr.74a.

⁸¹ Konyalı, *Beyşehir*, s.248-249.

⁸² BŞS, Nr. 246, s. 39-2.

⁸³ VGMA, HD, Nr. 1141 vr.74a; Nr.1133, vr. 80b; Nr. 1079, s.98.

⁸⁴ VGMA, HD, Nr. 1079, vr.99b.

⁸⁵ VGMA, HD, Nr.1097, s.17; Nr. 1075, s.6; Nr. 1158, vr. 28a; Nr.1074, vr. 67a; Nr. 539, s. 152.

⁸⁶ VGMA, HD, Nr. 542, s.38; Nr. 543, s.90.

XVIII. yüzyıl başlarında camide görev yapan hatipler günde yarım akçe ücret alırlar iken⁸⁷, zamanla 1 akçe almaya başlamışlardır⁸⁸. Hatiplik XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar, bazen müstakil ve bazen imamlık vazifesi ile birlikte tasarruf edilmiştir⁸⁹. Bu görev yüzyıl başlarına kadar müstakil yürütülmüştür⁹⁰.

Hacı Armağan Mahallesi Camisi'nde vaiz olanlar, aynı zamanda vakfın mütevellisi idiler. XVIII. yüzyıl başlarında vaiz olanlar günde 1 akçe almaktaydılar. Bu miktar XVIII. yüzyıl sonlarına kadar değişmemiştir⁹¹. Diğer taraftan ferraşlar XVIII. yüzyıl başlarında günde yarım akçe almışlardır⁹².

3-El-Hâc Lütfullah Ağa (Çarşı) Camisi

El-Hâc Lütfullah Ağa Camisi, Beyşehir kent merkezi Evsât Mahallesi'nde çarşı içinde bulunmaktadır. Kitabesine göre cami, inceleme dönemimiz içinde, 1823 yılında Beyşehir Sancağı Mütesellimi el-Hâc Lütfullah Ağa tarafından, minaresi ise sonradan Celepoğlu tarafından yaptırılmıştır. Bugün cami ilk yapıldığı şekle sahip değildir. Eski cami yıkılıp yerine 1960 yılında yeni bir cami yapılmıştır⁹³.

Caminin kitabesinde bulunan yapım tarihi⁹⁴, vakfiye suretinin tarihi ile aynıdır. 1823 tarihli bu vakfiye suretine göre, bu tarihte Beyşehir Sancağı Mütesellimi olan el-Hâc Lütfullah Ağa şehir çarşısında kendi mülkü olan arazi üzerinde caminin aşağısında bulunan ve camiden bir yol ile ayrılan 6 adet dükkânı vakfetmiştir. Vâkıf şartlarına göre bu dükkânlar mütevellî marifeti ile talep edenlere kiralanacak ve böylece vakfa sağlanan gelirlerin hâsıl olan nemasından camide görev yapanların ücretleri verilecektir⁹⁵.

⁸⁷ VGMA, HD, Nr. 1141 vr. 74a.

⁸⁸ VGMA, HD, Nr. 1079, vr. 99 b.

⁸⁹ VGMA, HD, Nr.1097, vr. 19b; Nr. 1075, s.6; Nr. 1075, vr. 7a; Nr. 1074, vr. 67a; Nr. 1074, vr. 67b.

⁹⁰ 1826 yılına gelindiğinde günde yarım akçe ücretle Feyzullah b. İbrahim tarafından yürütülmektedir. İbrahim'in ölümüyle oğulları İbrahim ve Feyzullah hatip olmuştur. 1877 yılında bu görev Hafız Ahmet Efendi b. İbrahim Efendi atanmış, onun vefatıyla da 13 Nisan 1884 oğlu Ali Efendi hatip olmuştur. Ali Efendi uzun müddet görevde kalmış, fakat 1920 yılında 10 seneden beri hizmetini terk ettiği gerekçesiyle görevden alınarak yerine Hasan Efendi atanmıştır. VGMA, HD, Nr. 1158, vr. 28a; Şahsiyet Kayıtları, Nr. 9/1, sr. 3067.

⁹¹ VGMA, HD, Nr. 1158, vr. 28a; Nr. 1075, s.6; Nr. 1075, s.7a; Nr.1074, vr. 67a.

⁹² VGMA, HD, Nr. 1141, s.73.

⁹³ Konyalı, *Beyşehir*, s.249.

⁹⁴ Bugün yeni caminin son cemaat yerine yerleştirilen ve eski camiye ait olan beyaz mermere yazılmış kitabesine göre 'Çarşı Cami' 1823 yılında Hacı Lütfullah tarafından yaptırılmıştır. Kitabenin metni ve tercümesi için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.250.

⁹⁵ VGMA, Nr. 580 (262-131), 1823 Tarihli Vakfiye Sureti, İ.Hakkı Konyalı el-Hâc Lütfullah'ın camiye şamdanlar da vakfettiğini ve üstüne adını ve görevini kazdığını ifade etmektedir. Konyalı, *Beyşehir*, s. 250.

Vakfiyeye göre vakfın ilk mütevellisi olarak Hacı Armağan Mahallesi'nden Seyyid Hacı Hüseyin b. Hacı Ahmet tayin edilmiştir. Vakfın mütevellileri günde 2 akçe alacaklardır. Diğer taraftan camide cüzhanlık ve müezzinlik vazifeleri de ihdas edilmiş, bu göreve Mehmet b. Hasan b. Mevlüt Efendi getirilmiştir. Bu tayinle de cüzhan ve müezzin olanlar günde 2 akçe alacaklardır. Ayrıca camide günde 2 akçe ile ferraş ve kayyum olarak Ali b. Mehmet tayin olunmuştur. Vakfın nazırı olarak da Hüseyin adında bir kişi tayin edilmiş ve bu kişinin her sene vakfın muhasebesini görmesi şart edilmiştir. Tayin olunan bu görevlilerden vefat edenlerin yerine kaza hâkimi tarafından erbab-ı istihkaktan münasip birisinin tayin edilmesi de kararlaştırılmıştır⁹⁶. Caminin inşa edilmesinden ve vâkıfın şartları gereğince göreve başlayan vakıf görevlilerinin uzun bir süre görevlerine devam ettikleri anlaşılmaktadır⁹⁷.

B–Mescitler

Beyşehir'in kurulmasından sonra şehrin her mahallesinde vakıflarla desteklenen küçük birer mescit yapıldığı ve XVI. yüzyılda Osmanlı hâkimiyeti öncesinde yapılmış olan *Ahi Yakup Asilbey*, *Ateşhor*, *Cevher Ağa*, *Dalyan*, *Debbağın*, *Demirli*, *Hacı İbrahim*, *Hacı Kasım*, *Hayyat Halil*, *Hoca Sinan*, *İbrahim Ağa*, *Kadı Muhyiddin*, *Kapı*, *Odul Çavuş*, *Saçıgökçek*, *Seferşah ve Subaşı* mescitlerinin faaliyette olduğu anlaşılmaktadır⁹⁸. Aşağıda XIX. yüzyılda faaliyet gösteren mescitler incelenecektir.

1–Subaşı (Demirli) Mescidi

Arşiv belgelerinde bu mescidin adı genellikle Demirli Mescit olarak ifade edilmekte, nadiren de olsa *Subaşı nam-ı diğer Demirli Mescit* ifadesi kullanılmaktadır⁹⁹.

Mescit Eşrefoğlu Camisi'nin batı tarafında ve Eşrefoğlu'na takriben 150 m. kadar mesafede bulunmaktadır. Kapısı üzerindeki kitabesinde *medrese* olduğu yazılmakla birlikte, aynı binanın hem *mescit* hem *medrese* olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır¹⁰⁰. Mihrabı sonradan eklenmiş olan yapının öncelikli işlevinin medrese olduğu¹⁰¹, fakat inceleme dönemimizde mescit olarak kullanıldığı bilinmektedir. Kitabesine göre 1314 yılında Subaşı Şerafettin Emir Ahmet Bey

⁹⁶ VGMA, Nr. 580 (262-131), 1823 Tarihli Vakfiye Sureti.

⁹⁷ VGMA, Şahsiyet Kayıtları, Nr. 9/1 sr. 1727.

⁹⁸ Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s. 159-160; Ali Cevad, 1895 tarihli eserinde Beyşehir merkezde 7 mescit bulunduğunu ifade etmiştir. Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye*, s.187.

⁹⁹ VGMA, HD, Nr. 1079, vr. 101 b.

¹⁰⁰ Akyurt, "Kitabeler", s.120; Konyalı, *Beyşehir*, s.88.

¹⁰¹ Ömer Tekin-Recep Bilginer, *Beyşehir ve Eşrefoğulları*, Eskişehir 1945, s. 30.

tarafından yaptırılmış¹⁰² olan yapı, bu tarihten itibaren uzun yıllar hizmet vermiştir. 1933 yılında ibadete kapalı olan mescidin¹⁰³ bir süre sonra damı çökmüş ve harabe haline gelmiştir¹⁰⁴.

1476 ve 1483 tahrirlerinde mescidin vakıflarından ayrıntılı olarak bahsedilmektedir¹⁰⁵. XIX. yüzyıla ait belgelerden mescidin Göçü Köyü'nde bir değirmeni bulunduğunu anlaşılmaktadır¹⁰⁶. Subaşı Mescidi'nde görev yapmış olan kişiler ve bunların icraatları hakkındaki ilk bilgileri, 1483 yılına ait tahrirden öğrenmekteyiz. Vâkıf şartına göre burada *evlad-ı vâkıfdan* kişiler mütevellil olacaktır¹⁰⁷. Bununla birlikte görevliler hakkında daha ayrıntılı bilgiler, inceleme dönemimize aittir. Bu bilgilere göre XVIII. yüzyılın başlarında mütevellilik ve kayyumluk görevleri birlikte tasarruf edilmektedir¹⁰⁸.

XVIII. yüzyılın ortalarında Subaşı Mescidi'nde görev yapan mütevellilerin günde yarım akçe aldıkları görülmektedir¹⁰⁹. Bununla birlikte XVIII. yüzyılın ikinci yarısında mütevellilik, imamlık ve müezzinliğin birlikte tasarruf edilmeye başlandığı ve bu durumun uzun süre devam ettiği anlaşılmaktadır¹¹⁰. XIX. yüzyılın ortalarında mescitte, sadece imamlık vazifesi yerine getirilmektedir¹¹¹.

2–Meydan Mescidi

Beyşehir Hacı Armağan (Meydan) Mahallesi'nde çarşı içinde bulunan mescit, 'Çarşı Mescidi' olarak da anılmaktadır¹¹². Tahrir kayıtlarından mescidin

¹⁰² Kitabesi ve tercümesi için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.242.

¹⁰³ Süslü, *Eşrefoğulları*, s. 46.

¹⁰⁴ Tekin, Bilginer, *Beyşehir*, s.30; İ.H.Konyalı mescidin sadece 4 duvarının kaldığını söyler. *Beyşehir*, s.242.

¹⁰⁵ 1476 yılındaki vakıfları şöyle sıralanır; Bağ 1 kıta, Yağan Köyü'nde yer, Alpgazi Köyü'nde yer, Saçgökçek yanında yer, Afşar Köyü'nde yer, ayrıca medreseye vakfedilmiş bazı kitaplar. Kitapların listesi için bkz. Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 38; Konyalı, *Beyşehir*, s.89; Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s. 161; Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.38; Kitapların akıbeti için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.243-244; 1483 yılında ise vakıfları Değrendos'da 1 kıta bahçe, Alpgazi'de 6 dönüm, Afşar ve Yassıviran'da 60 dönüm, Saçgökçekte 1 kıta, Davgana'da 1 kıta, Kâfir Mağarası'nda 1 kıta arazi, Kaymaz Köyü Asiyabın'ın yarısı, asiyabın zemini, 1 parçası Kadı Konağı adıyla tanınan 2 parçası ona bitişik araziden 30 müd galledir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.118.

¹⁰⁶ BOA, ML.VRD.TMT, Nr. 9825, 1260-61/1844-1845.

¹⁰⁷ Tevliyet hissesi 5/1'dir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s. 118.

¹⁰⁸ VGMA, HD, Nr. 1140, s.81a; Nr.1137, vr. 107a; Nr.1142, s.136; Nr. 1144, s.84.

¹⁰⁹ VGMA, HD, Nr. 1079, vr. 99a.

¹¹⁰ VGMA, HD, Nr. 537, vr. 75a; Nr. 1158, vr. 28a; Nr.1097, s.20b; Nr. 1137, vr. 107a; Nr. 1079, vr.101a.

¹¹¹ Vakfa ait 25 dönüm tarlayı eken imam yarım dönüm de bahçeye sahipti. İmam vakıf tarlasından 25 dönümünü 1844 yılında ekmiş, 50 kuruş hâsılat sağlamıştır. Bkz. BOA, ML.VRD.TMT, Nr. 9825, 1260-61/1844-1845.

¹¹² VGMA, HD, Nr.1097, s.19.

1476 yılından önce yapıldığı anlaşılmaktadır¹¹³. XX. yüzyılda yıkılmış olan mescidin yerine ev yapılmıştır¹¹⁴.

İnceleme dönemimizde mescit imamaları aynı zamanda mescit vakıf tarlasının ve nükûd-ı mevku'fesinin de mütevellilik görevini yürütmekteydiler¹¹⁵. Bununla birlikte XVIII. yüzyıl sonlarında ve XIX. yüzyıl başlarında imamet ve tevliyet görevlerinin birlikte tasarruf edildiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde görevliler arasında bir çekişmenin yaşandığı da görülmektedir¹¹⁶. Bu çekişme bir süre devam etmiş¹¹⁷ ve XIX. yüzyıl ortalarında imamlık ve tevliyet görevleri iki kardeşe verilmiştir¹¹⁸. Bazı dönemlerde imamların günde yarım akçe aldığı görülmekte ise de bu dönemde görev yapmış mescit imamlarının geneli günde 1 akçe almışlardır¹¹⁹.

Meydan Mescidi'nde imamet ve tevliyet vazifeleri dışında, vaizlik ve nasıhlik vazifelerinin de bulunduğu¹²⁰ ve bu vazifelerin XIX. yüzyılın ortalarına kadar birlikte yürütüldüğü tespit edilmiştir¹²¹. Diğer taraftan mescitte müezzinlik ve ferraşlık vazifelerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu vazifelerin müstakil olarak tasarruf edilmediği, XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren mes-

¹¹³ 1476 yılı tahririne göre vakıfları Saçıgökçek Köprüsü yanında 1 kıta yer ile Carcaran Mahallesi'nde söğütlük ile kuru yanında yerdir. Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s.37; Konyalı, *Beşşehir*, s. 82; Vakfın, 1483 yılı tahririnde kuru yanında bulunan yerinin 10 dönüm olduğu, şehir köprüsü yanında bir dönüm ve Saçıgökçek Köprüsü yanında 1 kıta yere sahip bulunduğu belirtilmektedir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.115.

¹¹⁴ Konyalı, *Beşşehir*, s.82, 252.

¹¹⁵ VGMA, HD, Nr. 1142, s.136; Nr. 1079, s.98; Nr.1158, vr. 28a, Nr. 1058, s.72; Nr. 1158, Nr. 28a.

¹¹⁶ 1796 yılında 3/4 hisse imamlık ve 3/4 hisse tevliyete sahip olan Seyyid Mehmet vefat etmiş ve hisseleri oğulları Seyyid Abdullah ve Seyyid İbrahim'e intikal etmiştir. 1799 yılı Ekim ayında 1/4 hisse imamlık hissesine sahip olan Seyyid İbrahim'in elinden görevi alınmıştı. İbrahim, Mehmet Sait adında bir kişinin sahip olduğu malî gücü ve verdiği rüşvet sebebiyle imamlığı ele geçirdiği iddiasıyla mahkemeye müracaat etmiş ve mahkeme tarafından yapılan soruşturmada mahalle ahalisinin de ifadelerine başvurularak Mehmet Sait görevden alınmış ve yeniden Seyyid İbrahim atanmıştır. 1799 yılında yine 1/4'lük hisse ile imam ve 1/4 hisse ile mütevellî olan Seyyid Hüseyin aynı gerekçelerle davacı olmuş ve Mehmet Sait'e kapırdığı hissesini yeniden geri almıştır. VGMA, HD, Nr. 538; vr. 186b, Nr. 538, s. 187; Nr. 538, vr. 186b, s. 187.

¹¹⁷ Mescidin imamlığını ele geçirmek konusundaki mücadelenin 1800 yılına kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Zira bu tarihte mescitte imam olan Abdullah çocuk bırakmadan vefat edince Mehmet b. Sait tarafından yapılan müracaat ile kazanın uleması ve ile ileri gelenlerin şahitliğinde yapılan soruşturma neticesinde Hüseyin ve leblebici esnafından İbrahim adındaki kişilerin 1/4 hisse imamlığın 2,5 hissesini kendi üzerlerine aldıkları, 6 gün bile hizmet etmeyen İbrahim'in şehir dışına çıkması sebebiyle görevini ihmal ettiği, bu kişilerin imamlığa uygun olmadıkları ve ilgisizlikten mescidin harap olmaya yüz tuttuğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Abdullah adındaki kişiden boşalan 1/4 hisselik imamlık görevine mescidi tamir ettirmesi ve hizmette kusuru olmadığı gibi sebepler göz önünde bulundurularak Mehmet Sait Halife'ye yeniden tevcih edilmiştir. VGMA, HD, Nr. 538, s.187.

¹¹⁸ VGMA, HD, Nr. 542, vr.35a.

¹¹⁹ VGMA, HD, Nr. 1141 vr.74b; Nr.1097, s.18, Nr. 1075, s.6.

¹²⁰ VGMA, HD, Nr. 1077, s.52,

¹²¹ VGMA, HD, Nr. 1058, s.72; Nr. 542, vr. 35a.

cidin diğer görevlileri tarafından yerine getirildiği düşünülebilir. Müezzinler bu tarihlerde günde 1 akçe alırken¹²² ferraşlar yarım akçe ile iktifa ediyorlardı¹²³. Camide hatiplik vazifesi ihdas edilmişse de bu görevin genelde imamlar tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Hatipler görevlerini müstakil olarak tasarruf ettiklerinde günde yarım akçe alıyorlardı¹²⁴.

3-İbrahim Ağa Mescidi

İbrahim Ağa Mescidi'nin, Seyyid İbrahim Ağa tarafından bina edildiği ve bu mescidin Beyşehir Kalesi dâhilinde İbrahim Ağa Mahallesi'nde olduğu bilinmekle birlikte, inşa tarihi malum değildir¹²⁵. 1476 yılı Beyşehir vakıf tahririni yazan kişi İbrahim Ağa Mescidi'nin H. 833/M.1428 tarihli vakfiyesini¹²⁶, görmüştür. Vakfiyenin tarihinden mescidin bu dönemde yapıldığı sonucu çıkarılabilir¹²⁷.

Mescit görevlileri ile ilgili ilk bilgiler XV. yüzyıla aittir. Bu dönemde mescit vakfı mütevellileri ve imamları dışında başka görevli bulunmamaktadır¹²⁸. Bununla birlikte XVIII. yüzyıl başlarında mescit görevlileri arasında ferraşın da bulunduğu anlaşılmaktadır¹²⁹. XVIII. yüzyıl başlarında ferraşlar günde yarım akçe alırken, imamlar 1 akçe alıyorlardı¹³⁰. İmamlar aynı zamanda, mahalle avarız vakfı ile mescit vakfının da tevliyetini yürütmekteydiler¹³¹. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında da faaliyetini sürdüren mescidin bundan sonra bir süre hizmet vermediğini tahmin etmekteyiz¹³². Öyle ki XIX. yüzyıla ait belgeler, mescit hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.

¹²² VGMA, HD, Nr. 1133, s.79.

¹²³ VGMA, HD, Nr. 1141, s.73.

¹²⁴ VGMA, HD, Nr. 1137, s.106.

¹²⁵ VGMA, HD, Nr. 1075, vr. 7a; Nr. 537, s.74.

¹²⁶ 1476 yılında mescidin vakıfları, İsa Köyü'nde 3 kıta, şehir önünde 1 kıta, Hızırilyas'da 1 kıta araziden ibarettir. Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 113; Konyalı, *Beyşehir*, s.80; 1483 yılında mescidin vakıflarına, Yatağan Köyü'nde 1 kıta yer Yassıviran'da 1 kıta yer ve Beyşehir müdü ile bir miktar tahıl eklenmiştir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.113.

¹²⁷ Konyalı, *Beyşehir*, s.80.

¹²⁸ Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 33; Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.113

¹²⁹ VGMA, HD, Nr. 1141, vr. 74a; Nr.1097, s. 21.

¹³⁰ VGMA, HD, Nr. 1141, s.73.

¹³¹ VGMA, HD, Nr. 1079, s.98; Nr. 537, s.74.

¹³² 1763 yılında mescitte imam bulunmadığı için daha önce burada imamlık yapmış olan Seyyid Abdullah Halife tekrar imam olarak atanmıştır. VGMA, HD, Nr. 1075, vr. 7b.

4–Hacı Hamza Mescidi

İçerişehir’de Hacı Hamza Mahallesi’nde bulunan mescidin kuruluşu ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Bununla birlikte mescidin XVIII. yüzyıl başlarından itibaren faaliyette olduğu anlaşılmaktadır¹³³.

Mescitte görev yapan imamlar 1824 yılında, XIX. yüzyıl öncesinde olduğu gibi günde 1 akçe almaktadır¹³⁴. 1824 yılından beri imam olan Mustafa b. Mustafa 1845 yılında senelik 500 kuruş elde etmekte¹³⁵, aynı zamanda vakfın mütevellilik görevini de yürütmekteydi¹³⁶. Bu tarihten sonra mescidin ne durumda olduğuna dair herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

5–Günüş Efendi Mescidi

Günüş Efendi Mescidi’nin kuruluşu ve vakıfları hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiş ise de mescidin Beyşehir Meydan Mahallesi’nde bulunduğu anlaşılmaktadır. Mescidin XVIII. yüzyılın başlarından itibaren faaliyette olduğu bilinmekte ve bu tarihlerde imamlar günde 1 akçe almaktadır¹³⁷. Diğer taraftan mescit görevlilerinin atamalarına dair bilgiler, mescidin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında da faaliyette olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tarihte imamlar günde yarım akçe alıyorlardı¹³⁸. 1785 yılı Eylül ayında imamlık yapan Abdülkerim’in görevi bırakmasıyla imam olan Seyyid Mehmet ise günde 1 akçe almaya başlamıştır¹³⁹.

Günüş Efendi Mescidi’nde ferraşlık vazifesinin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Ferraşlar XVIII. yüzyıl başlarında günde yarım akçe alırlardı¹⁴⁰.

6–Debbağlar Mescidi

Debbağlar Mescidi İçerişehir’de Debbağlar Mahallesi’nde bulunuyordu¹⁴¹. Bugün bu isimle anılan bir mescit bulunmamaktadır. Mescidin 1476 yılından önce yapıldığı bilinmektedir¹⁴². Debbağlar Mescidi’ne ait atama kayıtlarına göre

¹³³ VGMA, HD, Nr. 1142, s.136; Nr. 1079, s. 98.

¹³⁴ BOA, Cevdet Evkaf, (C. EV), Nr. 11200, 10 C 1239, 11 Şubat 1824; VGMA, HD, Nr. 542 vr.35a.

¹³⁵ BOA, ML.VRD.TMT, Nr. 9825, 1260-61/1844-1845.

¹³⁶ Bu tarihte Kireli’de bulunan Ulufeci Şeyh Hamza Vakfı mütevellisi, el-Hâc Hamza Mescidi’nin kendi vakıfları dâhilinde olduğunu iddia ederek vakfa müdahale etmek istemiş, merkezden gönderilen emirle bu kişinin müdahale etmesi engellenmiştir. BOA, C. EV, Nr. 11200.

¹³⁷ VGMA, HD, Nr. 1133, vr. 81b; Nr. 1137, s. 106; Nr.1097, s.17.

¹³⁸ VGMA, HD, Nr. 1158, vr. 28a, Nr.1097, s.19a.

¹³⁹ VGMA, HD, Nr.1074, vr. 67a.

¹⁴⁰ VGMA, HD, Nr. 1133, s.79.

¹⁴¹ VGMA, HD, Nr.1097, s. 19a.

¹⁴² 1476 yılında vakfın şehir yakınında, Eylikler, Düşen, Avdancık, Afşar ve Çubuklu köylerinde arazileri vardı. Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 37; Konyalı, *Beyşehir*, 82; 1483 vakıf tahririnde ise Hüssün Köyü’nde 50, Afşar Köyü’nde 12, Çubuklu Köyü’nde 4, şehirde 17, Öyük Köyü’nde

mescidin XVIII. yüzyıl boyunca faaliyette olduğu anlaşılmaktadır. Mescitte görev yapan imamların ücretleri, XVIII. yüzyıl başlarında günde yarım akçe iken¹⁴³ yüzyılın ikinci yarısında 1 akçeye ulaşmıştır¹⁴⁴.

Belgelerden Debbağlar Mescidi'nde ferraşlık vazifesinin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Ferraşlar XVIII. yüzyıl başlarında günde yarım akçe almaktadır¹⁴⁵.

7–Dalyan Mahallesi Mescidi

Dalyan Mahallesi Mescidi'nin yapılış tarihi malum değildir. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren faaliyette olduğu bilinmektedir¹⁴⁶. Mescit imamları aynı zamanda mescidin nükûd-ı mevkûfesinin de mütevellisi oluyorlardı¹⁴⁷. Bu dönemde görev yapan imamlar günde 1 akçe alırlardı¹⁴⁸.

XIX. yüzyıl başlarına kadar faaliyette olduğu anlaşılan mescidin sonraki tarihlerde ne durumda olduğu tespit edilememiştir¹⁴⁹. Dalyan Mahallesi'nde bulunan mescidin yerine, sonradan ev yapıldığı belirtilmektedir¹⁵⁰.

8–Yeşiloğlu Mescidi

İçerişehir'de Cami-i Kebir Mahallesi'nde bulunduğu ve Yeşiloğlu namında bir kişi tarafından yaptırıldığı¹⁵¹ anlaşılan mescidin, yapılış tarihi ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Bununla birlikte XVIII. yüzyıl başlarından itibaren mescit görevlilerinin atama kayıtlarına tesadüf edilmektedir. Bu tarihte görev yapan imamlar günde yarım akçe alırlardı¹⁵². Bu durumun XVIII. yüzyıl ortalarına kadar devam ettiği söylenebilir¹⁵³. Mescitte görev yapan imamlar XVIII. yüzyılın ikinci yarısında günde 1 akçe almaya başlamışlar ve bu ücret, yüzyıl sonuna kadar değişmemiştir¹⁵⁴. 1845 yılında mescidin imamı olan Müderris Ahmet b. Ahmet ise vakfa ait 25 dönüm tarlayı tasarruf etmektedir¹⁵⁵.

4 dönüm arazileri, Avdancık Köyü'nde 1 kıta bağı bulunduğu belirtilmektedir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.115.

¹⁴³ VGMA, HD, Nr.1133, vr. 81b.

¹⁴⁴ VGMA, HD, Nr.1097, s.19a; 1158, vr. 28a; Nr. 1077, vr.48a.

¹⁴⁵ VGMA, HD, Nr. 1141, vr. 74a; Nr. 1141, vr. 75a.

¹⁴⁶ VGMA, HD, Nr. 1141, vr. 75b; Nr. 1141, vr.74b; Nr. 1133, vr. 80a.

¹⁴⁷ VGMA, HD, Nr. 1158, vr. 28a.

¹⁴⁸ VGMA, HD, Nr. 1079, vr. 100a; Nr.1097, s.17; Nr.1097, vr.20a.

¹⁴⁹ VGMA, HD, Nr. 1077, s.52.

¹⁵⁰ Konyalı, *Beşşehir*, s.252.

¹⁵¹ VGMA, HD, Nr. 1133, vr. 80b; Nr. 1079, vr. 102a.

¹⁵² VGMA, HD, Nr. 1141, s.73; Nr. 1133, vr. 81b; Nr. 1141, vr. 75a.

¹⁵³ VGMA, HD, Nr. 1079, vr. 102a.

¹⁵⁴ VGMA, HD, Nr. 1075, vr.7b; Nr. 1074, vr. 67a; Nr. 538, s. 187.

¹⁵⁵ BOA, ML.VRD.TMT, Nr. 9825, 1260-61/1844-1845.

9–Kapı Mescidi

Mescit, Beyşehir Kalesi dâhilinde İçerişehir’de Kapı Mahallesi’nde idi¹⁵⁶. Mescit vakfının mütevellileri öşür mahsulü karşılığında görevlerini yürütmekte¹⁵⁷, XVIII. yüzyıl başlarında görev yapan imamlar ise günde 1 akçe almaktaydı¹⁵⁸.

Atama kayıtlarından, mescidin XVIII. yüzyıl boyunca faaliyette olduğu, imamların günde 1 akçe almaya devam ettikleri anlaşılmalı birlikte, sonraki tarihlerde ne durumda olduğu hakkında bilgi elde edilememiştir¹⁵⁹.

10–Hacı Hüseyin Mescidi

Mescit, Beyşehir kent merkezinde Evsât Mahallesi’nde bulunuyordu. Bugün bu isimle anılan bir mescit bulunmamaktadır. Hacı Hüseyin Mescidi’nin kuruluşu ve vakıfları ile ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiş sadece mescit görevlileri hakkında bazı bilgiler elde edilebilmiştir. Bu bilgilere göre XVIII. yüzyıl başlarında görev yapan imamların günde 1 akçe aldıkları anlaşılmaktadır¹⁶⁰. Öte yandan mescitte ferraşlık vazifesinin de bulunduğu, ferraşların ise günde yarım akçe aldıkları görülmektedir¹⁶¹.

11–Hoca Balı (Çiftçiler)Mescidi

Mescit, Beyşehir Kalesi içinde İçerişehir’de Çiftçiler, diğer ismiyle, Hoca Balı Mahallesi’nde bulunuyordu¹⁶². Kuruluşu ve vakıfları hakkında bilgi bulunmayan mescit hakkında elde edilen ilk bilgilere göre, XVIII. yüzyıl başlarında mescit imamları günde yarım akçe almaktadırlar¹⁶³. Mescidin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında faaliyetini sürdürdüğü anlaşılmasına rağmen, XIX. yüzyılda ne durumda olduğu tespit edilememiştir¹⁶⁴.

12–Cemalzâde Mescidi

Beyşehir kent merkezi Evsât Mahallesi’nde bulunan Cemalzâde Mescidi’nin kuruluşu ve vakıfları hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememesine

¹⁵⁶ VGMA, HD, Nr.1097, vr. 20a; Vakfın, 1483 yılında şehirde 2 kıta 18 dönüm, Seril’de 4, Afşar Köyü’nde 9, yine Afşar Köyü’nde 2, Hüссün Köyü’nde 3 dönüm arazisi, Yeltan’da bağı vardı. 7 dükkânından 5 tanesi mamur 2 tanesi harap durumdaydı. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.113.

¹⁵⁷ VGMA, HD, Nr.1097, vr. 20a.

¹⁵⁸ VGMA, HD, Nr. 1140, s. 81b; Nr. 1141, vr. 75a.

¹⁵⁹ VGMA, HD, Nr. 1137, s.106; Nr. 1082, s.6.

¹⁶⁰ VGMA, HD, Nr. 1133, vr. 80b; Nr. 1133, vr. 80b; Nr.1133, vr. 80a.

¹⁶¹ VGMA, HD, Nr. 1140, s.81b; Nr. 1141, s. 73; Nr. 1133, s. 79.

¹⁶² VGMA, HD, Nr.1097, vr.21.

¹⁶³ VGMA, HD, Nr. 1140, s.81a.

¹⁶⁴ VGMA, HD, Nr.1097, vr. 18a; Nr. 1158, vr. 28a.

rağmen mescit görevlilerine dair bazı atama kayıtlarına tesadüf edilmiştir¹⁶⁵. Bu kayıtlarından XVIII. yüzyıl başlarında faaliyette olduğu anlaşılan mescidin, sonraki dönemlerde düzenli olarak faaliyet gösteremediği anlaşılmaktadır¹⁶⁶.

Beyşehir’de, yukarıda haklarında ayrıntılı bilgi verilen mescitler dışında Hacı İlyas, Hacı Osman ile Hacı Armağan Mahallesi’nde Emir Ali Ağa adında başka mescitlerin de bulunduğu belgelerden anlaşılmaktadır¹⁶⁷.

C–Tekke ve Zaviyeler

Bilindiği gibi Anadolu’da fethedilen topraklar üzerinde kurulan ilk Türk yerleşmelerinin hemen arkasından, tekke ve zaviyeler inşa edilmiştir. Anadolu’nun Türk ve İslamlaşması ve Osmanlı Uygarlığı’nın yerleşmesi neticesinde bu müesseselerin kültürel alandaki etki ve faaliyetleri sona ermemiştir. Tekke ve zaviyeler, XIX. yüzyılın sonlarına kadar, askerî fetihlerle olan ilişkilerini kaybetmiş olmalarına rağmen önemlerini korumuşlardır¹⁶⁸.

Zaviyede ikamet eden dervişlerin iskân edilmemiş yerler ile geçit bölgelerinin şenlenmesi, iskân yerlerinin Türkleşmesi ve İslamlaşmasındaki rolleri çok büyüktür¹⁶⁹. Bu dönemlerde zaviyelerin iki temel amacı bulunuyordu. Bunlar, İslam dinini yaymak ve kendi bölgelerinden gelip geçenlere (âyende ve revende) her türlü yardımı sağlamaktı. Buralarda misafirlere yemek verilir, iaşeleri ve ibadet yerleri temin edilir, seyyahların güvenliği sağlanırdı. Aynı zamanda birer eğitim kurumu olan tekkelerde, dinî ve tasavvufî eğitim ve öğretim verilirdi¹⁷⁰. Özellikle Anadolu Selçukluları döneminde Anadolu’da yaşayanların İslâmiyet’i kabul etmesinde ve yeni bölgelerin fethedilmesinde bu tekkeler ve buralarda yetişmiş mutasavvıfların çok önemli roller oynadığı bilinmektedir¹⁷¹. Bununla birlikte XVI. yüzyılın başlarında özellikle Karaman Vilâyeti sınırları içerisinde bulunan zaviyelerin işlevleri son derece azalmıştır. Bu

¹⁶⁵ Bu kayıtlardan ilki 1699 yılında boş olan mescit imamlığına günde yarım akçe ile Hüseyin adındaki kişinin atamasıyla ilgilidir. Hüseyin’in 1705 yılında ölümü üzerine yerine Mustafa imam olmuştur. VGMA, HD, Nr. 1141, s. 73; Nr. 1133, vr. 81b.

¹⁶⁶ Mescit ile ilgili son atama kaydı 1754 yılı Aralık ayında Mustafa adında bir kişinin imam olarak göreve başlaması ile ilgilidir. Mustafa bu göreve başlamadan önce bir süredir mescitte imam bulunmuyordu.. VGMA, HD, Nr.1097, s.17.

¹⁶⁷ VGMA, HD, Nr, 1144, s.84; 1141, vr. 75a, 1133, s.79.

¹⁶⁸ Maurice Cerasi, *Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu’nda XVIII. ve XIX yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarîsi*, (Çev. Aslı Ataöv), İstanbul 2001, s.75.

¹⁶⁹ Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s.172-173.

¹⁷⁰ M A. Erdoğan, “Karaman Vilayeti Zaviyeleri”, *EÜTİD*, IX, İzmir 1994, s. 97; İhsanoğlu, “Eğitim ve Bilim”, s. 253.

¹⁷¹ Tekke ve zaviyelerin tarihçesi, düzeni, gelir kaynakları, faaliyetleri ile Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecindeki katkıları için bkz. A.Yaşar Ocak, S. Faroqi, “Zaviye”, *İA*, XIII, Eskişehir 1997, s. 468-476.

sahanın Osmanlı idaresi öncesinde Türkleşmiş ve İslamlaşmış olmasından dolayı Osmanlı idarecilerinin, şeyh ailelerine ve dervişlere yeterli manevî ve malî desteği vermedikleri, ancak bu dervişlerin faaliyetlerini kısıtlamadıkları¹⁷², mevcut zaviyelerin hem Karaman beyleri hem de Osmanlı idarecileri tarafından korunduğu bilinmektedir. Bazı zaviye binaları XVI. yüzyılda harap hale gelmiş ve bunların bir kısmı tamir edilerek başka amaçlarla kullanılmıştır. Bununla beraber Karaman bölgesinde yeni zaviyelerin kurulması pek desteklenmemiştir¹⁷³. Yine de II. Mahmut dönemine kadar toplum ve devlet için büyük tehlike arz etmedikçe tekke ve zaviyelere dokunulmamıştır. Ancak 1811 tarihli fermanla tekke ve zaviyelerden bazı hususların yerine getirilmesi istenmiştir¹⁷⁴. Bu fermanla birlikte tarikatların bazı geleneklerine müdahale edilmişse de tekke mensuplarının yetkilerinin büyük bir kısmına dokunulmamıştır. Tekkelerin idarelerinin Şeyhülislamlığa, vakıflarının da bakanlığa bağlanmasında fayda görülmüştür¹⁷⁵.

Aşağıda Beyşehir kent merkezinde varlığı tespit edilebilen tekke ve zaviyeler incelenecektir. Burada faaliyet gösteren tekke ve zaviyelerin niceliği yanında tespit edilebilen vakıfları, faaliyetlerinin ne düzeyde olduğu gibi birtakım niteliklerine de yer verilecektir.

1-Çilledar Sultan Zaviyesi

Zaviye şehrin 3 km. güneyinde, İskender denilen yerde bir tepenin üzerinde, Beyşehir Gölü'nün güneyinde bulunuyordu¹⁷⁶. Zaviyenin bulunduğu bölgenin ismi belgelerde Yelten olarak ifade edilmektedir¹⁷⁷. Zaviyenin Beyşehir'de bir süre hüküm sürmüş olan İlhanlı emirlerinden İsmail Ağa tarafından, XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaptırıldığı bilinmektedir¹⁷⁸. Bir külliye şeklinde

¹⁷² Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s.173.

¹⁷³ Erdoğan, "Zaviyeler", s.99.

¹⁷⁴ Bu hususlar; "Tarikat Pirinin mefun olduğu tekke ve tarikat, merkez tekkesi olmalı, diğer tekkelere yönetim ve denetimi buradan yapılmalıdır. Vefat veya diğer yollarla boşalan tekke şeyhliklerine merkez tekke atama yapılmalı, konu ile ilgili Şeyhülislam'ın da görüşü alınmalıdır. Tekke şeyhliklerine tayin yapılırken yetki ve kabiliyete dikkat edilmeli, rüşvet, hediye vs. gibi yollarla ehliyetsiz kişilerin tayini önlenmeli ve tekke vakıfları Evkaf-ı Hümayûn Nezaretî'nin kontrolünde olmalıdır." şeklinde özetlenebilir. Mustafa Kara, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tasavvuf ve Tarikatlar", *TCTA*, IV, İstanbul 1985, s.982.

¹⁷⁵ Kara, "Tasavvuf ve Tarikatlar", s. 982.

¹⁷⁶ Konyalı, *Beyşehir*, s. 97.

¹⁷⁷ VGMA, HD, Nr.1079, vr.100a; Nr. 1079, vr.101b.

¹⁷⁸ Zaviyenin yanında bulunan ve sonradan yıktırılan türbedeki 2 mezar taşını dönemin Beyşehir Müftüsü Ömer Tekin Bey'in Eşrefoğlu Camisi'nin bahçesine naklettirdiğini söyleyen ve bu mezar taşlarını okuyan İ.H. Konyalı, bir mezar taşının ayak tarafındaki kitabeyi "Bu türbe merhum ve mağfur 765 yılında ölen İsmail Ağa oğlu Seyyidi Ahmed'indir." şeklinde okumuştur. Diğer

yaptırıldığı anlaşılan zaviye; aşhane, tabhane, derviş odaları, şeyh dairesi ve türbeden oluşmaktaydı¹⁷⁹.

Çilledar Zaviyesi'nin 1476 tarihinde vakıfları, iki taşlı bir değirmenin yarısı, 3 adet dükkân, 1 dönüm bağ, 1'i Biten'de 1'i zaviyeye muttasıl, 2'si de şehir önündeki muhtelif yerlerden ve Suğla'daki bir bağdan oluşmaktadır¹⁸⁰. Zaviyenin, 1483 tahririne göre, yıllık geliri 550 akçedir¹⁸¹.

İnceleme dönemimizde zaviyenin görevlileri hakkında elde edilebilen bilgilerden zaviyenin tevliyet ve şeyhliğinin müşterek olarak tasarruf edildiği, zaviyedâr ve mütevellilerin görevleri karşılığında günde yarım akçe aldıkları¹⁸², bu ücretin XVIII. yüzyılın ortalarında günde 1 akçeye ulaştığı anlaşılmaktadır¹⁸³. Diğer taraftan XIX. yüzyılda faaliyetini sürdürdüğü anlaşılan zaviyenin, XX. yüzyılın başlarında harabe haline geldiği bilinmektedir. Türbe kısmı da Beyşehir Kaymakamı Abdünnafi tarafından yıktırılmıştır. Türbe taşları başka yerlerde devşirme malzeme olarak kullanılmıştır¹⁸⁴. 1966 yılında yalnız temelleri görülebilen türbe, bugün tamamen yok olmuştur. Zaviye yıkılmadan evvel önünde çingiraklı bir kuyusu da bulunmaktaydı¹⁸⁵.

2–Kalenderhane Zaviyesi

Zaviye Beyşehir merkezinde bulunuyordu. 1354 yılında İsmail Ağa tarafından yaptırıldığı bilinen zaviyeden geriye, kırık bir kitabeden başka hiçbir iz kalmamıştır¹⁸⁶. İsmail Ağa'nın 1362 tarihinde bir vakfiye tanzim ettirerek müesseseye bazı gelirler vakfettiği de bilinmektedir¹⁸⁷. Tarafımızdan elde edilen bel-

mezar taşı ise 1375 yılında ölen Mihr Ağa kızı Arab Melek Hatun'undur. Mezar taşlarının özellikleri ve okunuşu için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s. 99.

¹⁷⁹ Konyalı, *Beyşehir*, s.97-99; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 8.

¹⁸⁰ Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s. 39; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 8.

¹⁸¹ Vakıfları ise şöyle sıralanmaktadır: Saçıgökçek'te 2 taşlı değirmenin yarısı, zaviye yakınında 1 dönüm bağ, zaviye önünde 1 kıta yer şehir önünde 6 kıta yer, 3 adet dükkân, zaviye önünde 1 kıta harım, Bademli hududunda Mehmet b. İne Hoca'nın tasarruf ettiği yer. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.119; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 8; 1500 yılında 545 akçelik gelire sahip zaviyeye şehir önünde Özbek başı yeri ile zaviyeye muttasıl yerin mukataası da vakfedilmiştir. Zaviyenin 1530 tarihinde vakıfları, değirmenin yarısı, 1 kıta bağ, 4 kıta yer 3 dükkân, 1 kıta harımdır. Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s. 8-9.

¹⁸² VGMA, HD, Nr.1141, vr.74a.

¹⁸³ VGMA, HD, Nr.1097, vr.18a; Nr.538, s.188; Nr.542, s.38.

¹⁸⁴ Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s.8.

¹⁸⁵ Konyalı, *Beyşehir*, s.98-99.

¹⁸⁶ İ.Hakkı Konyalı'nın Beyşehir Müftülük binasının önüne atılmış olarak bulunduğu kırık kitabenin metni ve çevirisi için bkz. *Beyşehir*, s. 251, 270; Erdoğan, *Kalenderhane Zaviyesi'nin*, kitabesine göre Emir Mecdüddin İsmail bin Hacı Hüsameddin tarafından 1354 yılında tamir ettirilmiş olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s. 172.

¹⁸⁷ Zaviyenin 1476 yılında vakıfları şöyle sıralanır: Meydan'da Bazla Yeri, Candar Köyü'nde 2 taşlı değirmen. (1762 yılında bu değirmenden elde edilen gelir miktarı senede 1016 akçedir. BOA,

gelerden, bu zaviyenin Emir Muhyiddin İsmail bin el-Hâc Hüsameddin tarafından Kalenderhane taifesinden Şeyh Cemaleddin Savi'ye bağlı mücavirin ve misafirine şart edildiği anlaşılmaktadır¹⁸⁸.

Arşiv kayıtlarında zaviyenin ismi “Şeyh Cemalettin binası Kalenderhanesi”, “Şeyh Cemalettin bina eylediği Kalenderhane Zaviyesi”, “Kalenderhane maruf Şeyh Cemalettin Zaviyesi”¹⁸⁹ veya “Şeyh Cemalettin Zaviyesi Kalenderhane tayin olunan Mevlevîhanesi” şeklinde geçmektedir. 14 Nisan 1783 tarihli bir arşiv belgesinde Zaviyenin Mevlâna Dergâhına bağlı bir Mevlevîhane olduğu belirtilmektedir¹⁹⁰. 1820 tarihli bir başka belgede eskiden beri zaviyenin “Tarikat-ı Mevlevî” fukaralarına ait olduğu ve Mevlâna Dergâhının Postnişinleri tarafından zapt ve idare olunduğu ifade edilmektedir¹⁹¹.

Zaviye Vakfı¹⁹² 1845 yılında, en azından 60 dönüme yakın bağ yerine sahiptir. Bu bağların en az 40 dönümü Meydan Yakası'nda bulunurken, bir kısmı da Karadığın Köyü'ndedir. Bağlardan 45 dönümü İçerişehir Mahallesi ahalisi tarafından tasarruf edilirken, 15 dönümü de Hacı Armağan Mahallesi ahalisi tarafından tasarruf edilmektedir. Vakıf bağlarını işleyenlerin 1844 yılında elde ettiği hâsılat 1250 kuruştan az değildir¹⁹³.

KA.D, Nr. 132, s.94-1) vakfın hamamı, zaviye yanında Bostanlık yeri, şehir yanında kervansaray yeri, zaviye yanında Dolap yeri, İğdir Köyü'nde yer, Yeltan Köyü'nde bağ, Akçapınar Köyü'nde bağ, Sarı, Karahisar ve Bayazıt köylerinde yer ve şehir yanında bereket yeridir. Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s.37; Konyalı, *Beşşehir*, s.86; Çiftçioğlu, “İsmail Ağa”, s.9; Bu gelirler 1483 yılında artmıştır. Bunlar Meydan'da pazaryeri icaresi, pazar mevkiindeki dükkânların icaresi ile Uluoy altında Çubuklu Mezrası'nda ve şehir yanında yerler ile Kalenderhane'ye vakfedilen tohumdan oluşmaktadır. Bu tarihte gelir 2260 akçedir. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.116; Çiftçioğlu, “İsmail Ağa”, s.9; Zaviyenin 1500 yılında vakıfları değişmemekle beraber yıllık geliri 4825 akçeye çıkmış, 1530 tahririnde Yeltan Köyü, 11 kıta zemin, değirmen, 2 kıta bağ ve bir miktar tohum zaviyenin vakıflarını oluştururken, toplam gelir 6455 akçeye ulaşmıştır. Çiftçioğlu, “İsmail Ağa”, s. 9-11; II. Bayezid Dönemine ait tahrirde Yeltan Mahallesi'nde ikamet eden 37 hanenin öşürlerinin Kalenderhane Zaviyesine vakfedildiği görülmektedir. Konyalı, *Beşşehir*, s.127; 1762 tarihinde Yeltan'daki bağlardan senede 500 akçe öşür alınmaktadır. Bu tarihte zaviyenin diğer gelirleri ile birlikte toplam 10016 akçe geliri bulunuyordu. BOA, KA.D, Nr. 133, s.69-3.

¹⁸⁸ BOA, KA.D, 132, s.94-1; Nr. 133, s.69-3.

¹⁸⁹ VGMA, HD, Nr.1133, s.79; Nr.1141, vr.74a; Nr.1141, vr.74b.

¹⁹⁰ BOA, Cevdet Evkaf (C.EV), Nr. 6628, 11 Ca 1197, 14 Nisan 1783.

¹⁹¹ “Zaviye-i merkume kadimden berü tarikat-ı aliye mevlevi fukarasına merbut ve otuz seneden berü Mevlevi Postnişini efendinin yedindedir” VGMA, HD, Nr. 542, vr. 35a.

¹⁹² 1556 tarihli defter-i atike kaydedilmiş vakıfnameye göre (764 H./1362 M. tarihli vakfiyeye göre) zaviyenin tamirinden sonra kalan geliri 3 kısım olmak üzere taksim edilecek, bunlardan 2 kısım misafir ve mücavirinin sabah ve akşam yemeklerine ve bir kısmı da zaviye levazımına sarf edilecektir. Bu harcamalardan kalanı mütevellinin görüşüne göre ilgili yerlere harcanacaktır. Zaviyede her gün “âyende ve revendeye” çorba pişecek, şayet misafir gelmezse bundan fukara istifade edecektir. Ayrıca vakıf gelirlerinin günde 3 senede 1080 akçesi tevliyete, günde 2 senede 720 akçesi de nezâret ve kitabete sarf edilecektir. BOA, KA.D, Nr.132, s.94-1; Nr. 133, s.69-3.

¹⁹³ BOA, ML.VRD.TMT, Nr. 9825.

Zaviyenin geniş bir görevli kadrosu vardı¹⁹⁴. İnceleme dönemimizde nazırlar ve kâtipler günde 1 akçe ferraşlar yarım akçe alıyordu¹⁹⁵. Zaviye ile ilgili belgelerden XIX. yüzyılın ilk yarısında, zaviyede görev yapan kişiler arasında çetin bir mücadelenin baş gösterdiği anlaşılmaktadır. 1817 yılında zaviyedâr olan Abdülhalim ile mütevellî ve nazır olan Abdülkerim'in ölümü üzerine bu görevler Ömer b. İbrahim'e verilmiştir. Bunun üzerine Divan-ı Hümayûn'a bir arzuhal sunan Mevlvî Şeyhi Hüseyin Dede, kendisinin Mevlâna Dergâhı postnişini tarafından verilen icazet ile şeyhlik makamında 30 seneden beri hizmette bulunduğu halde, Abdülhalim ve Abdülkerim adındaki kişilerden boşalan Kalenderhane Zaviyesi'nin nezaret, tevliyet ve şeyhlik görevlerini kendi üzerine almak isteyen Ömer b. İbrahim adındaki kişinin 1817 yılında berat aldığını bildirmiş, bu zaviyenin eskiden beri Mevlvî Tarikatına bağlı olduğunu söyleyerek kendisine tevcih edilmesini istemiştir. Yapılan inceleme ve soruşturmada, şeyh olan Abdülhalim ile nazır ve mütevellî olan Abdülkerim'den boşalan görevlere layık ve müstahak başka bir mutasarrıfın bulunmaması koşuluyla atama yapıldığı ve tekkenin Mevlvî tarikatına bağlı bir tekke olmasından dolayı Mevlâna Dergâhı Postnişinlerinin icazetleri ile zapt ve idare edildiği anlaşılmıştır. Neticede Ömer b. İbrahim görevden alınarak Anadolu Kazaskeri Abdullah Efendizâde Seyyid Ahmet Reşit Efendi'nin ilamı ve Şeyhülislam Mevlâna Şeyhzâde Seyyid Abdülvahab Efendi'nin işaretleri ile Hüseyin Dede, 1820 yılı Kasım ayında bu görevlere atanmıştır¹⁹⁶.

XIX. yüzyıl sonlarında tamire muhtaç olduğu anlaşılan zaviyenin¹⁹⁷ türbe kısmı XX. yüzyılda Beyşehir Kaymakamı Abdünnafi tarafından yıktırılmış, taş-

¹⁹⁴ Zaviye bünyesinde nâzır, mütevellî, zaviyedâr ile birlikte ferraş ve kâtiplerinde görev yaptığı anlaşılmaktadır. VGMA, HD, Nr.1141, vr.74a; Nr.1133, vr.81a; Nr.1141, vr.74b.

¹⁹⁵ VGMA, HD, Nr.1141, 80b; Nr.1133 vr. 80a; Nr.1141, vr.74b; Nr.1079, vr.99b.

¹⁹⁶ VGMA, HD, Nr.542, vr.35a; Mevlvî Şeyhi Hüseyin Dede 1826 yılı başlarında çocuk bırakmadan vefat edince Seyyid Hafız Mehmet Divan-ı Hümayûna müracaat ederek görevin kendisine verilmesini istemiş ve Şeyhülislam Molla Kadızâde Mehmet Tahir Efendi'nin işaretleri ile görev ona verilmiştir. 1826 yılı Eylül ayında Seyyid Hafız Mehmet kendi rızasıyla bu görevleri hak sahibi olan Seyyid Ömer b. Mehmet'e bırakmıştır. VGMA, HD, Nr.542, vr.36b; Nr.542, vr.36b; 1871 yılında ise vakfın mütevellisi ve zaviyedârı Şeyh Ali b. Mehmet vefat etmiş, oğlu 2 yaşında olduğundan yeri boş kalmış, bunun üzerine 10 Ekim 1871 tarihinde Evsât Mahallesi'nden Şeyh Hasan Efendi b. Hüseyin Efendi tayin edilmiştir. BŞS. Nr. 242, vr. 32-1; Şeyh Hasan Efendi'nin vefatından sonra bu göreve 7 Temmuz 1897 yılında Mehmet Gazi Efendi b. Abdullah getirilmiştir. VGMA, HD, Nr. 9-2, Sr. 4195.

¹⁹⁷ Evkaf Nezareti'nin Şura-yı Devlet'e gönderdiği 15 Ocak 1894 tarihli takrirde, Şeyh Cemalettin Türbesi ve müştemilâtının bazı kısımlarının harap olması sebebiyle tamir keşfi yapıldığı ve buna göre müştemilâtın 10615 kuruşa tamir edilebileceği anlaşılmaktadır. Bu takrirden vakfın mal sandığında 15300 kuruş ve mültezim zimmetinde kira bedeli olarak 4000 kuruş parası bulunduğu belirtilmiş, tekke ve türbenin bu para ile tamir edilmesi istenmiş, eğer para kâfi gelmezse masrafların Hazine-i Evkaftan karşılanabileceği bildirilmiştir. Ayrıca bu tamirin Beyşehir Evkaf

ları Halkevi yapımında kullanılmıştır. Türbedeki mezar taşlarını ise dönemin Beyşehir Müftüsü Ömer Lütfi Tekin, Eşrefoğlu Camii önüne naklettirmiştir. İ. H. Konyalı türbenin 1953 yılına kadar ayakta olduğunu belirtmekteyse de bugün zaviyeye dair herhangi bir iz bulunmamaktadır¹⁹⁸.

3–Şeyh Balı Zaviyesi

Beyşehir kent merkezinde bulunan zaviyeden bugün herhangi bir iz kalmamıştır. Bayındır Mezrası öşür gelirlerinin, zaviye vakfı gelirleri arasında bulunduğu anlaşılmaktadır. Zaviyenin görevlileri bu mezranın mahsulü karşılığında görevlerini yürütmekteydiler¹⁹⁹.

Zaviyenin ne zamandan beri faaliyette olduğu bilinmemekle beraber, en azından XVIII. yüzyılın ikinci yarısında faaliyette olduğu anlaşılmaktadır²⁰⁰. Zaviye mütevellileri aynı zamanda vakfa ait olan mezranın da sorumluluğunu üstlenirlerdi. Bu kişilerin mezradar olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır²⁰¹. Görevlilerin atama kayıtları, zaviyenin XIX. yüzyılın ilk yarısında da faaliyette olduğunu göstermektedir²⁰². Fakat sonraki dönemlerde zaviyenin yapı olarak ne durumda olduğu tespit edilememiştir.

4–Şeyh Hamza Zaviyesi

Zaviye Beyşehir kent merkezinde, Beyşehir Kalesi dâhilinde, Şeyh Hamza Mahallesi'nde bulunuyordu²⁰³. İ. H. Konyalı, Eşrefoğlu Türbesi'nin karşısındaki mezarlığa Hamzazâdeler Mezarlığı denildiğini naklederek, zaviyenin bu mezar çevresinde olabileceğine işaret etmiş²⁰⁴; fakat ne zaman ve kim tarafından inşa edildiği hakkında bilgi vermemiştir. Bununla birlikte tahrir kayıtlarından, zaviyenin 1476 yılından önce inşa edildiği anlaşılmaktadır²⁰⁵.

Komisyonu ve Kaza Meclisi'nden birer zatın nezaretinde zaviyedâr tarafından yürütülmesi istenilmiştir. BOA, Evkaf İradeleri, Nr. 352/15, 8 Receb 1311/15 Ocak 1894.

¹⁹⁸ Konyalı, *Beyşehir*, s.86 ve 252.

¹⁹⁹ VGMA, HD, Nr.1075, s. 6; Nr.538, vr.186b.

²⁰⁰ Zaviye hakkında tespit edilen ilk belgeye göre 1762 yılında zaviyenin mütevellî ve zaviyedârı Veli adında bir kişidir. 1770 yılında ise Seyyid Hüseyin b. Seyyid Mehmet bu görevi yürütmektedir. VGMA, HD, Nr.1075, s. 6, Nr.1082, s. 6.

²⁰¹ VGMA, HD, Nr.538, vr.186b.

²⁰² VGMA, HD, Nr.542, vr.37a; Nr.541, s.25.

²⁰³ VGMA, HD, Nr.1140, vr.81a.

²⁰⁴ Konyalı, *Beyşehir*, s.83.

²⁰⁵ 1476 ve 1483 yıllarına ait tahrirlerde zaviye vakfının şehirde 2 kıta, 7 dönüm, Saçıgökçek Köyü'nde 1 kıta 9 dönüm, Afşar Köyü'nde 1 kıta 24 dönüm, Üskerles Köyü'nde 1 kıta 13 dönüm, Yassıviran Köyü'nde 1 kıta 5 dönüm, kır'da 1 kıta 20 dönüm, Alpgazi Köyü'nde ise 1 kıta 13 dönümlük zemine ve 150 akçelik bir gelire sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.117; Erdoğan, "Zaviye", s. 130-131; Uzluk, *Karaman Eyaleti Vakıfları*, s.37.

İnceleme dönemimizde zaviyenin şeyhlik ve mütevellilik görevleri, genellikle birlikte tasarruf edilmiştir²⁰⁶. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında mütevellî ve zaviyedâr olanlar vakfın öşür mahsulü karşılığında görev yapmaktadır²⁰⁷. Arşiv belgelerinde yer alan atama kayıtlarından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar faaliyette olduğu anlaşılan zaviyenin, XIX. yüzyılın ilk yarısında faaliyette olup olmadığı tespit edilememiştir.

5–Arbayak(?) Zaviyesi

Zaviye bazı belgelerde İçerişehir Mahallesi'nde bazı belgelerde de Meydan Mahallesi'nde gösterilmektedir²⁰⁸. Bu zaviyenin 1483 tahrir kayıtlarında İçerişehir Mahallesi'nde gösterilen Ertunzâde (Aryun-zâde) Zaviyesi olması muhtemeldir²⁰⁹.

Zaviye vakfının mütevellî ve şeyhlik vazifelerinin XVIII. ve XIX. yüzyıllarda birlikte tasarruf edildiği görülmekle beraber inceleme döneminde zaviyedârlık hususunda bir mücadelenin olduğu, bazı kişilerin görevlerini layıyla yerine getiremedikleri anlaşılmaktadır²¹⁰.

Bayındır Köyü'nde bulunan Şeyh Muhyiddin Camisi'nde cuma günleri vaaz vermek üzere camiye vaiz olarak atanmış olan kişilere günde yarım akçe veriliyor ve bu masraf zaviye mahsulünden karşılanıyordu²¹¹. XVIII. yüzyılın ortalarında zaviyenin atıl durumda kaldığı mütevellî ve zaviyedârının olmadığı gerekçesiyle, 1775 yılında bu görevler Beyşehir Kadısı Seyyid Mehmet'in arzı üzerine Bayındır Köyü'nde Hoca Muhyiddin Camisi'nde cuma günleri vaaz

²⁰⁶ VGMA, HD, Nr.1097, vr.18b.

²⁰⁷ VGMA, HD, Nr. 537, vr.75a; Nr.1097, vr.18b; Nr.1097, vr.19a Nr.1158, vr.28a; Nr.537, vr.75a.

²⁰⁸ VGMA, HD, Nr.1133, vr.80b; Nr. 1097, vr.18b, 20a.

²⁰⁹ Ertunzâde Zaviyesi şehirde 18 dönüm, Öyük Köyü'nde 17 dönüm, Afşar Köyü'nde 12 dönüm, Alicuk Yakası'nda 9 dönüm araziye ve 7 dükkâna sahiptir Çoşkun, *Vakıf Tahrir Defteri*, s.117; Erdoğan, "Zaviye", s.130.

²¹⁰ 1699 yılı Ekim ayında zaviyedâr, vakfın gelirlerini ve malını gasp ettiği ve boşuna harcadığı için azledilmiş, yerine Seyyid Ali getirilmiştir. Şeyh ve mütevellî olan Seyyid Ali'nin 1705 yılında ölümü üzerine diğer Seyyid Ali bu göreve atanmıştır. Fakat kısa süre sonra Seyyid Ali'nin şeyhliğe uygun olmadığı görülmüş ve yerine Seyyid Abdullah getirilmiştir 1724 yılına gelindiğinde görev başında bulunan Seyyid Ali b. Seyyid Zeynel Abidin'e, Bayındırlı Ali adında bir kişi müdahale etmekte ve görevi ele geçirmek istemektedir. Bu gelişmeler üzerine 1735 yılı Eylül ayında Seyyid Ali b. Zeynel Abidin görevi terk etmiş, bunun üzerine Seyyid Derviş Mustafa mutasarrıf olmuştur. 1741 yılında Derviş Mustafa yarım akçe ile mütevellî olarak görevine devam ederken azledilmiş ve Seyyid Hacı Ali bu görevi ele geçirmiştir. VGMA, HD, Nr.1079, vr.102a; Nr.1137, vr. 107a; Nr.1133, vr.80b; Nr.1133, vr.81a; Nr.1140, vr.81a.

²¹¹ VGMA, HD, Nr.1097, vr. 19a; Nr.1158, vr.28a.

veren kişi üzerine bırakılmıştır²¹². Bu tarihten sonra uzun bir süre bu görevler Hoca Muhyiddin Camisi'nde vaiz olanlar tarafından yürütülmüştür²¹³.

6–Ahi Mesut Zaviyesi

İ. H. Konyalı asıl Ahi zaviyesinin yıkıldığını ve emirler tarafından iki farklı yerde yeni zaviyeler ihdas edildiği, bunlardan birisini 1476 yılında Ahi Said, diğerini de, Ahi Kemal adlı kişilerin tasarruf ettiğini ve Ahi Mesut Zaviyesi'nin de Beyşehir yakınlarında olabileceğini belirtilmektedir²¹⁴. Zaviyenin 1476 yılında; Kıstıfan Köyü'nde bağ, Arkaaltında, Maldarlar'da Viran Köylerinde, Koçak, İğdir ve Yassımeşdan yanında iki yol arasında ve şehirde tarlaları bulunuyordu²¹⁵. Ahi Mesut Zaviyesi'ne ait 1727 tarihli bir atama kaydından bu tarihte zaviyenin, Şeyh Osman adında bir kişinin tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır. Fakat XIX. yüzyıldaki durumu ile ilgili herhangi bir bilgiye tesadüf edilmemiştir²¹⁶.

Belgelerde adından çok nadir söz edilen ve böylece XVIII. ve XIX. yüzyılda faaliyetini sürdürdüğü anlaşılan başka zaviyeler de bulunmaktadır. Beyşehir Şaban Baba Tekkesi ile İçerişehir Mahallesi'nde olduğu belirtilen Şeyhzâde adındaki zaviyeler bunlardan bazılarıdır²¹⁷.

III– Sosyal ve Ticarî Müesseseler

A–Su Yapıları

Beyşehir Kenti'nde yer üstü ve yeraltı su kaynaklarının kullanılmasına yönelik olmak üzere bazı su yapıları bina edilmiştir. Bu yapıların birçoğu zamanla yok olmuş, bir kısmı terk edildiğinden işlevini kaybetmiştir. Aşağıda varlığı tespit edilen bazı yapılar hakkında bilgi verilecektir.

1–Hamamlar

a–İçerişehir (Eşrefoğlu) Hamamı

İçerişehir'de bulunan hamam, eski kale kapısı ile Eşrefoğlu Camii arasında ve Bedesten'in hemen batısında yer almaktadır. Bugün toprağa gömülü olup, harap vaziyettedir. Hamamın inşa tarihi ile ilgili herhangi bir kitabe mevcut değildir. Ancak caminin vakfiyesinde adı geçen gelirler arasında büyük hamamın adının zikredilmesi ve civarda başka bir hamam veya kalıntısı olmaması

²¹² VGMA, HD, Nr.1077, vr.48a.

²¹³ VGMA, HD, Nr.542, vr.35b.

²¹⁴ Konyalı, *Beyşehir*, s.114, 302, 304.

²¹⁵ Konyalı, *Beyşehir*, s.114 .

²¹⁶ VGMA, HD, Nr.1142, vr.15b.

²¹⁷ VGMA, HD, Nr.1141, vr.74b; Nr.1141, vr.74a , 74b.

hamamın camiden evvel hizmete açıldığını düşündürmektedir²¹⁸. Çifte Hamam olarak inşa edilen hamam kadınlara ve erkeklere mahsus olmak üzere iki kısımdır. Hamamın bedesten tarafına bakan kısmının erkekler bölümü olması muhtemeldir²¹⁹. Hamamın inceleme dönemimizde kullanılıp kullanılmadığı hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

b-İsmail Ağa Hamamı

Evsât Mahallesi'nde olan bu eser halk arasında *Belediye Hamamı* olarak bilinmektedir²²⁰. İsmail Ağa tarafından Kalenderhane'ye gelir temin etmek²²¹ maksadıyla yaptırıldığı belirtilen hamamın kapısı doğu yönüne açılmakta, buradan da üstü kubbe ile örtülü soyunma yerlerine geçilmektedir. Hamamın kubbesi sonradan çökmüştür²²². 1930 yılında artık kullanılmaz bir haldeyken Askerî İstihkâm Taburu hamamı temizlemiş ve yeniden hizmete açılmıştır²²³. Bugün hamam tamamen yıkılarak yerine yeni bir tesis yapılmıştır.

2-Çeşmeler

Beyşehir merkezde içme suyu olarak genelde göl ve kuyu sularından istifade edilirdi²²⁴. 1895 yılında bölgeye gelen Sarre, göl suyunun içilemeyecek derecede olduğunu, özellikle yazın insanın ateşini çıkardığını belirtmektedir²²⁵. Diğer taraftan bu dönemde Beyşehir bölgesine yerleştirilen Çeçenler arasında göl suyuna karşı bağımsızlıkları olmadığı için bazı ölümler yaşanmıştır²²⁶. Yine de ahali 1912 yılına kadar göl suyunu kullanmak durumunda kalmış, bu tarihten itibaren üçte biri şehir merkezine akıtılan, etrafı çevrilmiş, bir membadan istifade edilmeye başlanmıştır²²⁷. Şehrin kuzey doğu istikametinde Çemçem adı verilen bir mevkiden künklerle getirildiği için Çemçem Suyu denilen bu memba suyu, öncelikle İçerişehir Mahallesi'nde kale kapısının bulunduğu mevkiye ya-

²¹⁸ Hamamın sanat tarihi açısından değerlendirilmesi için bkz. Erdemir, *Eşrefoğlu*, s. 90-94; Önge, "Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı" s.140 vd., Yılmaz Önge, *Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara 1995, s.261-273.

²¹⁹ Önge, "Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı", s. 140; Erdemir, *Eşrefoğlu*, s.91; Akyurt, "Kitabeler"; s.120.

²²⁰ Konyalı, *Beyşehir*, s.273.

²²¹ M.A. Erdoğan, İsmail Bey Hamamı'nın gelirlerinin yarısının İsa Köyü'ndeki Kadı Muhyiddin Vakfı'na vakfedildiğini ifade etmektedir. Erdoğan, *Beyşehir Sancağı*, s.168.

²²² Hamamın özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s. 273; Çiftçioğlu, "İsmail Ağa", s.12.

²²³ Konyalı, *Beyşehir*, s. 12.

²²⁴ GKBC, *Orta Anadolu ve Göller Havzası Coğrafyası*, s.146.

²²⁵ Sarre, *Küçük Asya*, s.146.

²²⁶ Mehmet Yılmaz, *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, (SÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1996, s.198.

²²⁷ H.1332 Malî 1330 (1914) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, İstanbul Cihan Matbaası,1330/1914, s.353.

pılan bir çeşmeye ulaştırılmıştır²²⁸. Daha sonra merkezdeki çeşmelere verilmiştir. Merkezdeki çeşmeler için diğer bir kaynak, kasabanın güneyinde Çırpılık Tepesi'nin arkasında Hacı Akif Bey'in evinin güneydoğusundaki kuyulardır²²⁹. Bu çeşmelerin bazıları hakkında aşağıda bilgi verilecektir.

a–Hacı Hafız Çeşmesi

Hacı Armağan Mahallesi'nde Cuma Camisi'nin tam karşısında bulunan çeşme daha önce cami kapısının solunda yer almaktaydı. Bu çeşme, 1814 yılında Hacı Hafızzâde tarafından yaptırılmış, muntazam kesme taşlı ve kemerli idi²³⁰. Çeşmenin suyu Hacı Akif Efendi'nin evinin güneydoğusundaki kuyudan sağlanmaktaydı²³¹. Çeşmenin yerine 1956 yılında Cuma Camisi'nin minaresi yapılmıştır²³².

b–Hacı Bey Çeşmesi

İ. H. Konyalı kitabesini gördüğü için, kent merkezinde bu isimle bir çeşme olduğunu bildirmiş, fakat nerede olduğunu tespit edememiştir²³³.

Arşiv belgelerinden bu çeşmenin Beyşehir kent merkezi Meydan Mahallesi'nde pazar yerinde olduğu ve Hacı Bey adında bir hayırsever tarafından bina edildiği anlaşılmaktadır. Bu çeşmenin yanı sıra mahallede mezar yakınında bulunan kuyu ile Sûk-ı Sultanide de bir çeşme bulunduğu, 1801 yılında mütevellîsinin Meydan Mahallesi'nden el-Hâc İbrahim adında bir kişi olduğu görülmektedir²³⁴.

c–İçerişehir Çemçem Çeşmesi

Bu çeşme kasabada bulunan çeşmeler arasında su kalitesi yönünden en iyisi olarak gösterilmektedir. Çeşmenin kaynağı çemçem adı verilen memba suyudur. Memba suyu XX. yüzyıl başlarında demir boru ve künkler döşenmek suretiyle²³⁵ Müftü Mahmut Efendi'nin gayret ve yardımlarıyla kasaba merkezi-

²²⁸ Bu suyun üç kısımdan ibaret olan şehrin her kısmına verilmesi düşünülmüş ve 1954 yılında 6 adet çeşmeye dağıtılmıştır. Mehmet Bildirici, *Tarihi Su Yapıları, Konya-Karaman-Niğde-Aksaray-Yalvaç-Side-Mut-Silifke*, Ankara 1994, s.453; GK BCE, *Orta Anadolu ve Göller Havzası Coğrafyası*, s.146.

²²⁹ Süslü, *Eşrefoğulları*, s.60

²³⁰ Hacı Hafız Çeşmesi kitabe metni ve tercümesi için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.279.

²³¹ Konyalı, *Beyşehir*, s.280; Süslü, *Eşrefoğulları*, s.60.

²³² Konyalı, *Beyşehir*, s.249.

²³³ Hacı Bey Çeşmesi kitabesinin metni için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.278.

²³⁴ VGMA, HD, Nr. 538, s.188.

²³⁵ GK BCE, *Orta Anadolu ve Göller Havzası Coğrafyası*, s.146.

ne getirilmiştir. Çeşme İçerişehir Mahallesi'nde kalenin kuzey kapısının karşısında bulunuyordu²³⁶.

B-Eşrefoğlu Süleyman Bey Bedesteni

Eşrefoğlu Süleyman Bey Bedesteni XIII. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olup 1566–67 tarihlerinde Çavuşbaşı adında bir kişi tarafından tamir ettirilmiştir²³⁷.

Eşrefoğulları Beyliği ve sonraki dönemlerde kent için çok önemli bir yer teşkil ettiği anlaşılan bedestenin batısında Eşrefoğlu Hamamı, kuzeyinde 100m. kadar uzaklıkta ise kale kapısı bulunmaktadır. Harap vaziyette iken 1975–76 yıllarında restore edilerek kullanılabilir hale getirilmiştir. Külliye'nin bir parçası olan bedesten, caminin portal vakfiyesinde adı geçen Bezziye Hanı'nın yerine sonradan inşa edilmiştir. Ancak şimdiki haliyle tipik bir Osmanlı Bedesteni örneğini gösteren eserin Bezziye Hanı ile aynı planda olup olmadığı tartışma konusudur²³⁸. XIX. yüzyılda pek kullanılmadığı anlaşılan Bedesten'in ne zaman terk edildiği de bilinmemektedir²³⁹. Bedestenin terk edilmesinden sonra kent merkezi diğer yakaya yani meydan kısmına kaymış olmalıdır. Burası bu yüzyıldan itibaren sadece testi yapılan bir atölye haline gelmiştir²⁴⁰.

Sonuç

Eşrefoğulları Beyliği döneminde kurulan Beyşehir Kenti'nde, medrese, mescit, cami, han, hamam, bedesten, çeşme gibi halkın sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak mekânların yapıldığı, bu yapıların büyük bir kısmının sonraki dönemlerde de kullanıldığı bilinmektedir. Belki de bu sebeple, Beyşehir Kenti'nde XIX. yüzyıl ortalarına kadar bu manada abidevi bir yapı inşa edilmemiş, bu yüzyılda ise mevcut yapılar korunmakla birlikte devrin şartları doğrultusunda, bir Hükümet Konağı, ve mütesellim adına bir cami yapılmıştır.

Sosyal, dinî ve ticarî müesseselerin yoğun olarak bulunduğu kentin en eski mahallesi olan İçerişehir kısmı, XIX. yüzyıldan önce büyük külliye'ye sahip önemli bir merkez iken, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda, yeni yapıların da etkisiyle kentin diğer kısmı olan Meydan Mahallesi, kasabanın en canlı merkezi haline

²³⁶ Süslü, *Eşrefoğulları*, s.40.

²³⁷ Erdoğan, *Beyşehir*, s.175; Tamir kitabesinin metni ve çevirisi için bkz. Konyalı, *Beyşehir*, s.281-282.

²³⁸ Erdemir, *Eşrefoğlu*, s.88; Ayrıca bedestenin kitabesi ve planı için bkz. Edhem, "Kitabeler" 147; Akyurt, "Kitabeler", s. 120; Süslü, *Eşrefoğulları*, s.60; Tekin, Bilginer, *Beyşehir*, s.30; Konyalı, *Beyşehir*, s.280-284.

²³⁹ Sarre, bedestenin içerisinde çömlükçilerin bulunduğunu söylemektedir. Sarre, *Küçük Asya*, s.157; Salnamelerde Bedestenin harap durumda olduğu belirtilmektedir. *M.1322 (1906) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, s.295-296.

²⁴⁰ Sarre, *Küçük Asya*, s.157; Süslü, *Eşrefoğulları*, s. 45.

gelmiştir. Böylece şehir merkezinin yer değiştirmesi neticesinde, şehrin diğer kesiminde yer alan Eşrefoğlu Camisi şehir merkezinden oldukça uzak bir mesafede kalmıştır. Bu sebeple, çarşıların bulunduğu, pazarların kurulduğu şehrin bu yeni merkezine esnafların ve ahalinin ihtiyacını karşılamak maksadıyla XIX. yüzyıl ortalarında yeni bir cami inşa edilmiştir.

İnceleme dönemimizde 4 medrese, 3 cami, 12 mescit, 6 zaviye, 2 hamam, 3 çeşme ve 1 bedesten bulunan Beyşehir Kenti, bu müesseselerin de etkisiyle çevresinde bulunan yerleşimler arasında önemli bir cazibe merkezi olmuştur. Beyşehir Kenti'nde büyük çoğunluğu Anadolu'nun fethedilmesi sürecinde kurulmuş medreseler ile tekke ve zaviyelerin önemli bir kısmı XIX. yüzyıla kadar faaliyetlerini sürdürmüş ve bölgenin kültürel birikimine katkı sağlamıştır. Ayrıca temelleri Eşrefoğlu Beyliği dönemine kadar uzanan zengin ve görkemli vakıflar, şehir veya kırsalda çok büyük ekonomik etkilere sahip olmuştur. Beyşehir merkezde bulunan vakıfların devamını sağlayan kaynaklar arasında, dükkânların yanı sıra şehir merkezinde bağ ve bahçelik alanlar da bulunuyordu. Kırsal alanlarda özellikle büyük arazileri bulunan vakıflar bu bölgelerden topladıkları öşür vasıtasıyla kente büyük girdiler sağlıyor, böylece kırsal alandaki köylerin öşür gelirinin tamamına sahip olan bazı vakıflar vasıtasıyla, köylerde ortaya çıkan tarımsal gelirlerin hiç de azımsanmayacak ciddi bir yüzdesi Beyşehir merkezine aktarılmış oluyordu. Bu durum şehirde ticari faaliyetlerin gelişmesine, sosyal ve ekonomik hareketliliğin yaşanmasına da katkı sağlıyordu. Diğer taraftan bahsi geçen vakıflarda görev yapmak suretiyle vakfın faaliyet alanında hizmet veren vakıf yöneticileri zaman zaman görevlerini kötüye kullanıp suiistimallerde bulunmuşlar ve vakıf mallarına zarar vermişlerdir. Fakat bu istisnaî örnekler dışında, inceleme dönemimizde vakıf görevlileri, hizmetlerini layıkıyla yerine getirmeye gayret etmişlerdir.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesinden sonra, Anadolu Selçuklu Devleti, Eşrefoğulları ve özellikle Karamanoğulları Beyliği dönemlerinde siyasî, askerî ve ticarî açıdan stratejik bir noktada yer alan Beyşehir ve çevresinde, Osmanlı hâkimiyeti sonrasında siyasî ve askerî hareketliliğin azaldığı ve sosyo-ekonomik gelişmelerin durağanlaştığı düşünülebilir. Fakat Türk hâkimiyetinin kurulduğu dönemden itibaren, her dönemde Beyşehir ve çevresinde sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan devrin şartlarına uygun gelişmeler yaşandığı gözden kaçırılmamalıdır. Tabiatıyla XIX ve XX. yüzyılın şartları doğrultusunda Beyşehir Kenti'nde bulunan bu müesseselerin bazıları zamanla yok olmuş, bazıları ise günümüze kadar ulaşabilmiştir. Günümüze ulaşabilen eserlerden önemlisi de bugün Beyşehir Kenti'yle özdeşleşmiş olan Eşrefoğlu Külliyesi ve bu külliyenin en önemli yapısı olan Eşrefoğlu Camisi'dir. ©